

BIA-P. 2. 3. 1 / 2 - 5

ธรรม ๒๔ เหลี่ยม

(ชุดลอยปทุม อันดับ ๕)

พุทธทาสภิกขุ

อุทิศนา

ลอยธรรมะมาลัย	ลงสู่โลกอันเบียดบีบ
แผ่ธรรมะรังษี	ตามพระพุทธรูปประสงค์ ฯ
มันหมายจะเสริมศาสน์	สถาปนโลกให้อยู่ยัง .
ปลอดภัยพินาศ, คง	เป็นโลกศุขสถาพร ฯ
หากแล้งพระธรรมญาณ	อันธพาลกลีบร
จะครองโลกเป็นอากร	ให้เลวลู่อู่เตรจันาน ฯ
จะทุกข์ทนทงคนวัน	พิฆาตกันบมีประมาณ
ด้วยเหตุอหังการ	เข้าครองโลกวิโยคธรรม ฯ
บรรษัทพระพุทธรองค์	จึงประสงค์ประกอบกรรม
ตามแนวพระธรรมนำ	ให้โลกผองผ่องพันภัย ฯ
เผยแผ่พระธรรมทาน	ให้ไพศาลพิชิตชัย
แปดหมื่นสี่พันนัย	อุทิศทั่วทงปถพี ฯ

พ.ท.

๒๕๒๓

ธรรมะ ๒๔ เหลี่ยม

[ชุดลอยปฐม อันที่ ๕]

คำบรรยายของ

พุทธทาสภิกขุ

วันอาสาฬหบูชา

ณ ศาลาโรงธรรม สวนโมกขพลาราม ไชยา

๑๓ กรกฎาคม ๒๕๐๘

ศรัทธาบริจาค

ของ

ผู้มาเยี่ยมสวนโมกข์แต่ละปี

พิมพ์ครั้งที่ ๒ : ๒,๕๐๐ เล่ม

เมษายน ๒๕๒๔

ความโง่ของปัญญา

ลูกอ่อน กลืนสตางค์ ค้างติดคอ
นางแม่หล่อ น้ำกรตตรง ลงแก้ไข
ว่าละลาย โลหะหมด แล้วปลอดภัย
ผลอย่างไร เชื่อว่าหาย ได้ด้วยกัน

นี่แหละหนา ปัญญา มาพรวดพราด
เพราะสติ มั่นขาด ก็ผวนผัน
กลายเป็นโง่ ในปัญญา ขึ้นมาพลัน
ถ้าสติ มาทันควัน นั้นปลอดภัย

ความโง่ มีในปัญญา ถ้าขาดสติ
มันอูทริ ออกมา อย่าสงสัย
ฆ่าเจ้าของ ของมัน ได้บรรลัย
มีสติไว้ หนอ, พวกที่ มีปัญญา

พุทธทาสภิกขุ

อนิเมททา

การพิมพ์หนังสือ ชรรณะ อันเริ่มชมรมพุทธ ในสมัย
ที่โลกกำลังขาดแคลน ชรรณะอย่างยิ่ง เช่นหนังสือ "เริ่มรู้จัก" มี
เหตุผล และการแก้การอนิเมททา, วิธีขออนิเมททา.

คำว่า "ชรรณะ" เมื่อแปลคำเดียว มีความหมาย มาก
มาย หลายประการ, แต่ประการที่สำคัญที่สุดนั้น ชรรณะ
คือ หน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ ให้ถูกต้องตามกฎ
ของชรรณะชาติ ทุกชั้นทุกตอน แห่งวิวัฒนาการ ของเขา,
เมื่อความมีชีวิตอยู่ อย่างสมบูรณ์ ทั้ง โภคสัตว์ และ
สัตว์รวม, หรือ ทั้งโลก.

โลกขาดแคลนชรรณะ เพราะมีผู้รู้จักหนังสือเรียก
ว่า ชรรณะอย่างถูกต้อง ดังที่กล่าวแล้ว เพราะคือย
แปลคือแปลในกาล ในรสอร่อยอันเกิดจากพระประพจน์
ผิด ชรรณะ นั้นเอง. สัตว์ชาติ กาลในวิวัฒนาการ ย่อมชอบ
ปฏิบัติในรสอร่อยชนิดนั้น และเจริญเติบโตในขั้นนั้นจนกระทั่ง
มีวิวัฒนาการเป็นกัลป์ใหม่ ทั้งเมื่อทั้งตัว. มนุษย์ก็เช่น
สัตว์ชนิดอื่น คนเห็นวิวัฒนาการ มีชรรณะ อธิปไตย ให้
โลกแล้ว; แต่ให้วิวัฒนาการอันดี กัลป์ใหม่ ให้ได้มีที่อยู่
ตลอดกาล เป็นพวกแล้ว. เขาเห็นว่ามีหน้าที่ของเขา มีอยู่
เพียงแต่ เขาเห็นวิวัฒนาการ ความต้องการของกัลป์ใหม่.

โลกส่วนใหญ่นี้ กำลังตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ จึง

เรียงกันได้ โลกที่เต็มไปด้วยคนคนธรรมดา สิ้นวันสิ้นช่าง สิ้นตี-
ภาพ; มีแต่ธรรม คือสิ่งที่ละทิ้งได้ทุกทุกในสิ่ง
 หนึ่งใจ ดับที่ปรากฏอยู่ในโลกนี้ด้วยมัน. แม้จะมีใครสักคน
 อดทนไว้ รังรองลงอย่าง สมนกสมานกันสักเท่าใด ก็ยังไม่เต็ม
 ไม่ด้วยสิ่งที่มันมีไปดจัญไรโลกทั้งในโลก มันตั้งแต่เอา
 ไปพดัด ครอบขึ้น อันขนาด ภัยสัจจมา แห่อย่าง สักอันหนึ่ง
 ธรรม สอดรวมเคื่องจักรวิจิตร สอดรวมเคื่องจิตร และกรรมปรุงประณีต
 หารกัน ระหว่งกันขึ้น ที่มี ความในห้อมล้อมที่ สิ้นไม่รู้จัก
 คุมสิ้น, ภาวเป็นอันทั่วถึง กันทั้งโลก แม้จะมีผู้หนึ่งทีไร
 อยู่ในธรรม โดยอุ้งมือ. ผลแห่งธรรมทั้งนี้ มิใช่
ดะมี ที่ หากว่า ธรรมะมี อยู่ใน โลก.

วัตถุหนึ่ง อาจจะมีคน มีมันขึ้น สิ่งที่ไม่ได้เสียแล้วที่
 อยุ่มีในใจเป็นอันหนึ่ง. ยี่สิบยี่สิบเป็นอันหนึ่ง และพลอย
 เป็นอันหนึ่งแล้ว เข้าไม่ได้อันหนึ่ง มิใช่เขาด้วยสักคนหนึ่ง ก็
 แล้วกัน โดยไม่ต้องคอยใครสักคนใดสักคนหนึ่งที่ ยี่สิบอยู่ใน
 ธรรมเดี๋ยว แต่ประจักษ์ใจ. แต่พอที่มันมี ธรรมะ วิชาอันหนึ่ง
 เห็นว่า สิ้นทั้งปวง มิใช่เพียง และเป็สิ่ง แปร ได้ ตาม เหตุ และ
มี คือ; เปรียบเช่นประดุจขี้แอม สิ้นตีภาพกันใหม่ เพื่อให้มี
 โลกนี้ไว้ ตามแบบอย่างของสัจ โดยอาศัย สิ่ง ที่เรียง
 ภาว ธรรม อันหนึ่ง; สิ่งที่ได้พยายามพากัน แผลแพร่ธรรม ชัก
 ครอบกัน ในที่ระ ทัดทุกอัน เพื่อ ครอบ ครอบมา แห่ธรรม อยู่นั้น
 ธรรมนั้น. ธรรมนั้นหนึ่งสิ่ง ธรรมะ นั้นแผลแพร่ ก็คือแต่
 ที่ ไม่เหลือ ดัดปรุงระ ของดี สิ้นนี้.

พระธรรมเทศนา
ณ ศาลาโรงธรรม สอนโมกข์ ไซยา
๑๓ กรกฎาคม ๒๕๐๘

ธรรมะ ๒๔ เหลี่ยม

นโม คสุส ภควโต อรหโต สมหาสมบุทฺธสฺส ฯ

ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา อตฺตทีปา อตฺตสรณา

อนนฺยทีปา อนนฺยสรณา-ติ

ธมฺโม สกฺกจํ โสตพฺโพ-ติ.

ณ บัดนี้ จะได้วิสันนาพระธรรมเทศนา อันเป็น
ปุพฺพปาปรลําดับ สืบต่อธรรมเทศนาที่วิสันนาแล้วในตอน
กลางวัน, ปรารภเหตุที่วันนั้นเป็นวันอาสาฬหบูชา, หรือ

ถ้าจะถือเอาความหมายง่าย ๆ ก็คือเป็นวันของพระธรรม ;
 เพราะว่า เป็นวันที่พระธรรมได้ปรากฏขึ้นในโลกในวันนี้ ด้วย
 การแสดงอนุตตรธรรมจักรของพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำให้
 เกิดอริยสาวกสงฆ์ ขึ้นเป็นครั้งแรกด้วย เพราะการประกาศ
 ซึ่งธรรมนั้น จึงนับว่าเป็นวันสำคัญ.

เมื่อถือเอาวันวิสาขะเป็นวันพระพุทธเจ้า, วัน
 อาสาฬหะก็เป็นวันพระธรรม, และวันมาฆะก็เป็นวันพระ
 สงฆ์ ดังนี้ เราจึงได้วินิจฉัย พิจารณาปรึกษาหารือกัน
 ถึงเรื่องของพระธรรม หรือความหมายของคำว่าธรรม
 ดังที่ได้กล่าวแล้วแต่ตอนกลางวันนั้น.

ในโอกาสนี้ จึงได้กล่าวถึงพระธรรมนั้นอีก ใน
 ลักษณะที่จะเป็นอันสงฆ์ เป็นที่พึง เป็นประโยชน์เกื้อกูล
 เป็นความสุขแก่เราทั้งหลาย, คือจะชักชวนกัน ให้พิจารณา
 ศึกษา เข้าใจ ในลักษณะของพระธรรม เป็นพิเศษออกไป
 โดยละเอียด ตามที่จะเป็นประโยชน์แก่เราได้อย่างไร.

เหลี่ยมที่ ๑. ในฐานะเป็นเสมือนที่พึง.

สำหรับข้อที่ ๑. ธรรมะนั้นเป็นเสมือน ที่พึง.
 ขอให้ทุกคนมีความเข้าใจคำว่า "ที่พึง"; คำนี้โดยภาษา

บาลีคือคำว่า “ทป” ซึ่งแปลว่า ทฬัง; คู่กันกับคำว่า “สรณ” ซึ่งแปลว่า ทุระลัก. ทป นี้เป็นคำๆเดียวกับ คำที่แปลว่า เกาะ หรือ ทวป คือมีน้ำล้อม. เกาะเป็นที่พำนักของคนตกน้ำ, คำว่า “ทป” มีความหมายโดยส่วนใหญ่ดังนี้. ธรรมเป็นที่พำนัก ก็หมายความว่า เป็นที่พำนักของคนตกทะเล คือความทุกข์. ความทุกข์ทั้งหลายเป็นเหมือนกับน้ำ ตกลงไปแล้วก็ลำบากถึงตาย, หรือเป็นทุกข์เจียนตาย จึงต้องการที่พำนัก; และโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่อ่อนแอ ไม่สามารถจะพึ่งตัวเองได้ ก็ต้องแสวงหาที่พำนัก.

สำหรับในพระพุทธศาสนา นี้ ได้สอนให้พึ่งธรรม; ไม่ได้สอนให้พึ่งบุคคลอื่น. เพราะว่า การพึ่งธรรม นั้น เป็นอันเดียวกันกับการพึ่งตัวเอง เหมือนกับที่กล่าวเป็นนิเชปทข้างต้นว่า ฆมมที่ปา ฆมมสรณา - มีธรรมเป็นที่พำนัก - มีธรรมเป็นที่ระลัก, อตตที่ปา อตตสรณา คือ มีตนเองเป็นที่พำนัก มีตนเองเป็นที่ระลัก, อนนฺนที่ปา อนนฺนสรณา - อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พำนัก อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่ระลักเลย ดังนี้. พระพุทธภษิต ที่ปรากฏอยู่ในที่ทั่วไป. ใจความสำคัญ

ก็มีอยู่ว่า พงษ์ธรรมะก็คือพึ่งตัวเอง และอย่าได้พึ่งสิ่งอื่น
เลย.

คำกล่าวนี้ อาจจะสูงเกินไป จนคนบางคนฟัง
ไม่เข้าใจ เพราะว่าคนโดยมากคิดแต่จะพึ่งคนอื่น โดยลืม
นึกถึงตัว. ถ้าพุทธบริษัทเป็นอย่างนี้ ก็เป็นที่น่าอัปอาย
ขายหน้ายิ่งนัก เป็นที่น่าอัปอายต่อบริษัทแห่ง ศาสนาอื่น
ซึ่งเขาก็สอนกันว่า ต้องช่วยตัวเอง พระเจ้าจึงจะช่วย อย่างนี้
เป็นต้น. พุทธศาสนามีคำสอนเรื่องพึ่งตัวเอง คือพึ่ง
ธรรม, และไม่พึ่งผู้อื่น ไม่พึ่งสิ่งอื่น.

สิ่งอื่นนั้น ก็คือ วัตถุที่คนเคยถือเป็นที่พึ่ง มาแล้ว
แต่โบราณก่อนพุทธกาล. เช่น ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ป่าศักดิ์-
สิทธิ์ ภูเขาศักดิ์สิทธิ์ แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ กระทั่งจอมปลวก
ศักดิ์สิทธิ์ ก็ยังมี; เหล่านี้เป็นวัตถุอื่น ที่คนถือเอาเป็น
ที่พึ่ง. และถ้าเป็นบุคคลอื่น ก็หมายถึง คิดแต่จะพึ่งผู้อื่น
ให้เขาช่วยตน. ในกรณีที่ผู้อื่นจะช่วยได้นั้น จะมีบ้างก็
เป็นเรื่องทางวัตถุเล็กๆ น้อยๆ. แต่ถ้าจะมองดูอีกทีหนึ่ง
แล้ว ก็จะต้องเห็นได้ด้วยกันทุกคนว่า; การที่คนอื่นจะ

มาช่วยเรานี้ ก็เพราะว่าเรามีอะไรที่อยู่บ้าง เขาจึงได้ช่วยเรา, และความดีที่เรามีอยู่บ้างนั้นแหละ คือธรรมะ.

เพราะฉะนั้น การช่วยของเขา ที่เขาช่วยเรา ก็เพราะเรามีธรรมะ อย่างน้อยก็คุณสมบัติเป็นมนุษย์ที่พอทำได้, หรือว่า เป็นสัตว์ที่มีคุณธรรม คุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่ง เขาจึงช่วย; เพราะว่ามีความดี อยู่ในตัวของสัตว์เหล่านั้น, ความดีนั่นเองเป็นเหตุให้เขาช่วย.

แม้ที่สุดแต่ว่า ถ้าเราจะยืมเงินของเขา เมื่อคราวมีทุกข์มีร้อน; เขาจะให้เรายืม ก็เพราะว่า เขาเห็นว่าเราเป็นคนซื่อตรง. ความซื่อตรงของเรานี้เป็นธรรมะ ซึ่งเราสร้างขึ้นมาเอง เขาจึงให้เรายืมเงินเพราะเรามีธรรมะ เราจึงเป็นผู้ที่ช่วยตัวเองก่อน แล้วเขาจึงช่วยเรา.

แม้ว่าในกรณีที่เป็นเรื่องทางวัตถุ ทางร่างกาย คนจะช่วยกันก็เพราะว่า คนที่จะถูกช่วยนั้น เป็นคนที่ควรช่วยเสมอไป. นี้เรื่องทางวัตถุแท้ๆ ก็ยังเป็นอย่างนั้นแล้ว.

ส่วนเรื่องในทางธรรมะ คือ เรื่องทางจิตใจนั้น เป็นอันว่าต้องพึ่งตัวเองล้วน. เช่น ก็เลสเกิดขึ้นเป็น

กระทั่งความตาย คือไม่ให้ตาย, ไม่ให้มีความตาย. เพราะ
ว่าผู้รู้ธรรมะแท้จริงนั้น ถอนความยึดถือว่า ตัวตน สัตว์
บุคคล เสียได้, เลยไม่มีอะไรตาย.

ธรรมะที่ทำให้บรรลุถึงนิพพานนั้น ก็คือทำให้
ลุดถึงสภาพที่ไม่ตาย, คือไม่มีความรู้สึกว่าจะตาย; เพราะ
มีจิตใจอยู่สูงเหนือความเป็นคน ธรรมะกันเสียได้ซึ่งความ
ตาย ดังนั้น, นับว่าเป็นที่พึงได้จริง.

ถ้าปราศจากธรรมะแล้ว สัตว์ทั้งหลายก็เป็นคนที่
เหมือนกับคนอ่อนแอ ช่วยตัวเองไม่ได้; ไม่มีเครื่องมือ
ไม่มีเครื่องราง ไม่มีที่พึ่ง น้อย่างหนึ่ง. จึงขอให้กำหนด
จดจำไว้ให้ดี ว่าที่พึ่งอื่นไม่มีอย่างแท้จริง นอกจากธรรมะ.
แม้ในบางคราวเราจะพูดว่า พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง, พระ-
ธรรมเป็นที่พึ่ง, พระสงฆ์เป็นที่พึ่ง, แต่ทั้งสามที่พงน
รวมอยู่ในสิ่ง ๆ เดียว คือธรรมะ.

พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง ก็เพราะเราปฏิบัติธรรมะตาม
คำสอนของท่าน, พระธรรมเป็นที่พึ่ง นี้ก็ตรงอยู่แล้ว,
พระสงฆ์เป็นที่พึ่ง ก็ไม่มีอะไรอีก นอกจากจะต้องปฏิบัติ
ตามพระสงฆ์ คือปฏิบัติธรรมะนั้นนั่นเอง. และธรรมะนั้นเอง

ทำบุคคลให้^{๒๔}เป็นพระพุทธรเจ้า, ธรรมะนั้นเอง ทำบุคคลให้
เป็นพระสงฆ์, ไม่มีทางที่จะเป็นอย่างอื่น. ดังนั้น^{๒๕} ทั้ง
อย่างเดียวกันคือ^{๒๖}ธรรมะ ขอให้กำหนดไว้อย่างนี้ข้อหนึ่งก่อน.

๒. ในฐานะเป็นเสมียนดวงประทีป

ข้อถัดไป ธรรมะ^{๒๗}นี้เป็น ประทีป เป็นดวงประทีป
คือเป็นแสงสว่าง. นี้เราต้องนึกว่า ถ้ามีดไม่มีตะเกียง
เราก็เดินไม่ได้, ทำงานกลางคืนก็ไม่ได้, เจ็บไข้ช้ำชาก็
ลำบากเหลือประมาณ ถ้าไม่มีตะเกียง. เพราะมีตะเกียง
เราจึงทำการงานหรือเดินทางได้ แม้ในที่มืด. นี้เป็นเรื่อง
ทางวัตถุ; ส่วนเรื่องทางจิตใจ ที่จิตใจจะเดินไปหาความ
ดับทุกข์นั้น มีตะเกียงแต่เพียงอย่างเดียว คือธรรมะ.

ธรรมะตั้งอยู่ในฐานะเป็นดวงประทีป ส่องไฟให้
คนเดินทาง. คนมีตาที่ยังดีอยู่ก็จะมองเห็นทาง, เป็น
แสงสว่างส่องให้เราเดินถูกทาง นับตั้งแต่ต้นไปที่เดียว.
เรามีความรู้อะไรสักอย่าง; แม้ที่สุดแต่ว่า ความรู้เรื่อง
ทำมาหากิน นั้นก็คือธรรมะเหมือนกัน. เพราะได้กล่าว
แล้วแต่ตอนต้น ในตอนกลางวันนี้ว่า คำว่า ธรรมะนั้น

หมายถึงธรรมชาติ, ^๕ธรรมะนั้นหมายถึง ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับ
 ธรรมชาติ, ^๕ธรรมะนั้นหมายถึง หน้าที่ ที่บุคคลจะต้อง
 ประพฤติตามธรรมชาติ, และธรรมะนั้นหมายถึง ผล ที่เกิด
 ขึ้นมาจากการที่บุคคลทำหน้าที่ถูกต้องตามธรรมชาติ. ^๕เราจะ
 จะเห็นได้ทันทีว่า ความรู้เรื่องธรรมชาตินั้น เป็นแสงสว่าง
 อย่างยิ่ง.

ธรรมะในฐานะที่เป็นความรู้เรื่องธรรมชาติ ^๕ทั้งปวง
 นั้น เป็นแสงสว่างอย่างยิ่ง. เช่นที่เราจะรู้ว่า ความทุกข์
 คืออะไร, เหตุให้เกิดความทุกข์คืออะไร, ความดับทุกข์คือ
 อะไร, และหนทางให้ถึงความดับทุกข์คืออะไร; ^{๕๕๗}นักเป็น
 ความรู้เรื่องธรรมชาติโดยตรง เป็นกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ
 โดยตรง. ความรู้เหล่านี้จึงเป็นเหมือนแสงสว่าง คือทำ
 ให้เราเดินถูกทาง.

ดังนั้นเป็นอันว่า ^๕ความรู้ในเรื่องธรรมชาติทุก
 อย่างเป็นแสงสว่าง ให้เราประพฤติกระทำ สิ่งที่เราควร
 ประพฤติกระทำ ได้เป็นอย่างดี. แม้แต่รู้จักทำไร่นา
^{๕๖๖}รู้จักค้าขาย ^{๕๖๗}รู้จักหาเลี้ยงชีวิต ^{๕๖๘}รู้จักสังคม ^{๕๖๙}รู้จักทุก ๆ สิ่ง
 มนุษย์จะต้องรู้จัก; ^{๕๗๐}เหล่านี้เป็นธรรมะทางสัน, ^{๕๗๑}เป็นดวง

ประทับใจ, เป็นแสงสว่าง^{๕๕}ทงสน. ถ้าปราศจากธรรมะนี้แล้ว ก็จักกลายเป็นคนตาบอด ไม่อาจจะเดินทางหรือทำการงาน ชนิดที่จะต้องอาศัยแสงสว่างไปได้เลย. เราจึงถือเอา ธรรมะเป็นดวงประทีป สำหรับส่องทางที่จะเดินไป ทั้งใน ทางวัตถุและในทางจิตใจ อย่างนี้เป็นข้อที่ ๒.

เหลี่ยมที่ ๓. ในฐานะเป็นเสมือนสหาย.

ที่^{๕๖}นี้ เราจะดูต่อไป ถึง ธรรมะในฐานะที่เป็น สหาย. ในโลกนี้ คนทุกคนต้องการบุคคลที่สอง ซึ่งเรียกว่า สหาย คือ ผู้ไปด้วยกัน. คำว่า สหาย คำนี้แปลว่า ไปด้วยกัน. ในการเดินทาง เราต้องการสหาย, หรือเมื่อเรามีทุกข์ เราต้องการคนปลอบ, หรือเมื่อเราท้อถอย เราต้องการคนที่ช่วยส่งเสริมกำลังใจ อย่างนี้เป็นต้น. อย่างนี้เรียกว่า ผู้ไปด้วยกัน คือสหาย.

ในบรรดาสหายทั้งหลาย พิจารณาดูให้ดีแล้ว อะไรจะเป็นสหายได้ยิ่งกว่าธรรมะ? คือ ถ้าเราไม่มีธรรมะ ก็ไม่มีใครมาเป็นเพื่อนเป็นมิตรกับเรา. และแม้เพื่อนหรือมิตรที่เป็นคน ๆ ด้วยกันนั้น ยังช่วยเราได้ น้อยกว่าที่

ธรรมะจะช่วย. เราปลอบตัวเองดีกว่าให้คนอื่นปลอบ
 การปลอบตัวเองนั้น ต้องมีธรรมะที่เพียงพอ จึงจะปลอบ
 ได้. หรือการที่จะช่วยกำลังใจให้เกิดขึ้น เราช่วยตัวเอง
 ดีกว่าให้คนอื่นช่วย. เราต้องมีธรรมะที่ถูกต้อง ที่เพียงพอ;
 เราจึงจะช่วยตัวเอง ให้มีกำลังถึงที่สุดได้.

อย่างน้อยมเป็นการแสดงอยู่ในตัวแล้วว่า *สหาย*
ที่ดีที่สุด นั้น คือ *ธรรมะ*. ถ้าจะเอาบุคคลเป็นสหาย ก็จง
 เอาบุคคลที่มีธรรมะ; อย่าเอาบุคคลที่ไร้ธรรมะมาเป็น
 สหาย เพราะว่าธรรมะในบุคคลนั้น จะเป็นสหายแก่เรา.

มองดูแล้ว ไม่ว่าไปในทางไหน สิ่งที่จะเป็น
เพื่อนที่ดีที่สุด คือ *ธรรมะ* ทั้งนั้น. เรามีธรรมะเป็นเพื่อน
 เป็นสหายแล้ว จะสำเร็จประโยชน์. ในการที่เราต้อง
 การเพื่อน ต้องการผู้ให้กำลังใจ ผู้ปลุกปลอบ นั้นนับว่า
 เป็นสิ่งที่ควรสังเกตดูกันให้มาก; เพื่อว่าจะได้เป็นบุคคล
 ที่เข้มแข็ง ไม่เป็นคนอ่อนแอ เหมือนกับที่เป็นกันโดยมาก,
 มีอะไรนิดหน่อยก็ร้องตะโกนหาคนช่วย จนไม่รู้ว่าจะทำ
 อะไรถูก; เพราะมีความกลัวมากเกินไป. แต่ถ้าเป็นคน
 มีธรรมะแล้ว จะน่าดู จะไม่น่าสงสารมากอย่างนั้น. ดังนั้น

เราจึงคิดนึก ^๕ที่จะมี^๕ธรรมะ^๕เป็นสหาย, หรือแม่แต่เป็น
ผู้ปลอบ ^๕กันให้^๕ยิ่ง^๕ไป^๕กว่า^๕ที่^๕แล้ว^๕มา. ^๕นั่น^๕นับ^๕ว่า^๕เป็น^๕คุณ^๕เสมอ^๕กับ^๕ดี^๕
หรือเป็น^๕คุณค่า^๕ ของ^๕สิ่ง^๕ที่^๕เรีย^๕ก^๕ว่า^๕ธรรมะ^๕นั้น^๕เป็น^๕ข้อ^๕ที่^๕ ๓.

๕ ๕ ๕ ใน^๕ฐา^๕นะ^๕เป็น^๕เส^๕ม^๕อ^๕น^๕บ^๕อ^๕ก^๕ิ^๕ ๕ ๕ ๕ ของ^๕ควา^๕ม^๕ดี^๕

ข้อต่อไป ^๕อยาก^๕จะ^๕ให้^๕ม^๕อง^๕ดู^๕ ธรรมะ^๕ ใน^๕ฐา^๕นะ^๕ที่^๕เป็น^๕
๕ ๕ ๕ บ^๕อ^๕ก^๕ิ^๕ต^๕ของ^๕ควา^๕ม^๕ดี^๕, เป็น^๕เหมือน^๕กับ^๕เหมือน^๕ที่^๕ให้^๕ก^๕ิ^๕ต^๕ควา^๕ม^๕ดี^๕.
เรา^๕ด^๕อง^๕การ^๕ร^๕ว^๕ เรา^๕ด^๕อง^๕ทำ^๕เหมือน^๕ร^๕ว^๕, แล้ว^๕ก็^๕ก^๕อ^๕บ^๕ก^๕อ^๕ย^๕เอา
ร^๕ว^๕ออก^๕มา. แต่^๕ถ้า^๕เรา^๕ ๕ ๕ ด^๕อง^๕การ^๕ควา^๕ม^๕ดี^๕ เรา^๕ด^๕อง^๕ทำ^๕เหมือน^๕
๕ ๕ ๕ ธรรมะ^๕, ๕ ๕ ๕ ทำ^๕ธรรมะ^๕ให้^๕เป็น^๕เหมือน^๕ เรา^๕จึง^๕จะ^๕ได้^๕ควา^๕ม^๕ดี^๕มาก^๕พอ.
๕ ๕ ๕ บรรดา^๕ควา^๕ม^๕ดี^๕ท^๕ง^๕หลาย^๕ ๕ ๕ ๕ ที่^๕ม^๕น^๕ุ^๕ษ^๕ย^๕เรา^๕ด^๕อง^๕การ^๕ก^๕ัน^๕ใน^๕โล^๕ก^๕นี้^๕
๕ ๕ ๕ จะ^๕ค^๕ัน^๕หา^๕เอา^๕ได้^๕จาก^๕เหมือน^๕ ๕ ๕ ๕ คือ^๕ธรรมะ^๕เพ^๕ียง^๕อย่าง^๕เด^๕ียว.

การ^๕ที่^๕มี^๕คน^๕กล^๕่าว^๕ว่า ๕ ๕ ๕ ธรรมะ^๕เป็น^๕คุณ^๕การ^๕ คือ^๕ บ^๕อ^๕ก^๕ิ^๕ต^๕
๕ ๕ ๕ ของ^๕ควา^๕ม^๕ดี^๕นั้น ๕ ๕ ๕ เป็น^๕ควา^๕ม^๕ถูก^๕ด^๕อง^๕อย่าง^๕ยิ่ง. เรา^๕จึง^๕พ^๕ย^๕าย^๕ม^๕ทำ^๕
๕ ๕ ๕ ควา^๕ม^๕เข้า^๕ใจ ๕ ๕ ๕ ม^๕อง^๕ให้^๕เห็น^๕ควา^๕ม^๕จ^๕ริง^๕ข้อ^๕นี้ ๕ ๕ ๕ ว่า^๕อย่า^๕ไป^๕แส^๕ง^๕หา^๕
๕ ๕ ๕ ควา^๕ม^๕ดี^๕ที่^๕ห^๕อ^๕น^๕ให้^๕บ^๕ว^๕ย^๕การ^๕. ๕ ๕ ๕ จ^๕ง^๕แส^๕ง^๕หา^๕เอา^๕จาก^๕เหมือน^๕คือ^๕ธรรมะ^๕,
๕ ๕ ๕ หรือ^๕ทำ^๕เหมือน^๕ธรรมะ^๕ก^๕ัน^๕แล้ว ๕ ๕ ๕ จะ^๕เป็น^๕การ^๕ดี^๕กว่า^๕ทำ^๕เหมือน

อย่างอื่น โดยแน่นอน; เป็นเหมือนที่ให้ความดีอย่าง
ไม่มีที่สิ้นสุด. คนชุดแร่นี้ไม่เท่าไรก็หมดเหมือน; แต่
เหมือนคือธรรมะนี้ ยิ่งชุดยิ่งมีมาก, ยิ่งชุดเท่าไร จะยังมี
มากยิ่งขึ้นไปกว่าเดิม. ดังนั้นธรรมะจึงเป็นบ่อเกิดของ
ความดี, เป็นเหมือนเหมือนของความดี ซึ่งเราจะต้องกำหนด
ไว้ในฐานะเป็นคุณสมบัติอย่างยิ่งของธรรมะ นี้เป็นข้อที่ ๔.

เหลี่ยมที่ ๕. ในฐานะเป็นเสมือนโอสถ

ข้อต่อไป เราจะมองกันถึง *ธรรมะ* ในฐานะที่เป็น
ยาแก้โรค หรือ *เป็นโอสถ*. ท่านทั้งหลายคงจะได้ยินคำว่า
“ธรรมโอสถ” อยู่บ่อยๆ แต่แล้วก็คงจะเข้าใจว่า เป็นยา
แก้โรคทางจิตใจไปเสียอย่างเดียว. ขอให้คิดดูว่า ความ
เป็นโรคนั้น มันมีมูลมาจากอะไรกันแน่.

ความเจ็บไข้ได้ป่วยนั้น มันมีมูลมาจากอะไร
กันแน่? ในที่นี้อยากจะยืนยันว่า *ความเจ็บไข้ได้ป่วยทาง*
ร่างกาย ทุกชนิดก็กล่าวได้ *ล้วนแต่มีมูลมาจากการที่ขาด*
ธรรมะ. เช่น คนสะเพร่าเงินเลื่อเป็นคนขาดธรรมะ
ก็ต้องถูกบาดเจ็บอย่างนั้นอย่างนี้ ไปตามประสาของคน

เดินเล่น. *คนโง่คือคนขาดธรรมะ* ก็จะต้องเจ็บป่วยด้วยเหตุอย่าง^{นี้}อย่าง^{นี้}.

ที่นี้ มองให้ลึกให้ละเอียดลงไป แม้แต่คนจะทกล้ม มันก็เพราะขาดธรรมะด้วยเหมือนกัน. *ขาดสติสัมปชัญญะ ชนิดไหน ก็ล้วนแต่เป็นการขาดธรรมะทั้งนั้น*; คนจึงได้เจ็บป่วยลงไป. แม้แต่คนจะเป็นหวัด ก็เพราะขาดธรรมะ คือความสะอาด ความเดินเล่น ความโง่ ความไม่ฉลาด อย่างใดอย่างหนึ่งโดยแน่นอน. แต่เพราะว่าเราไม่ค่อยจะทกล้มกัน เราจึงไม่ค่อยสนใจในเรื่องนี้.

ที่นี้ จะพิจารณาดูกันถึง *ความเจ็บป่วย* ที่เป็นกันอยู่มากที่สุด ในโลกนี้ในเวลานี้โดยเฉพาะ. เช่น โรคที่เกี่ยวกับกระเพาะอาหาร และโรคเกี่ยวกับประสาท. โรคกระเพาะอาหาร โรคลำไส้เรื้อรัง; โรคอะไรก็ตามที่เกี่ยวกับลำไส้ กระเพาะอาหาร จะต้องมีมูล มาจากการที่มีโลหิตไปหล่อเลี้ยงไม่พอ.

การที่โลหิตไปหล่อเลี้ยงไม่พอ ก็เพราะว่า คนๆ นั้น *มีความวิตกกังวล*, มีความทรมาณใจของตนเอง, มีความเดือดพล่านในทางจิตใจ จนโลหิตต้องไปเลี้ยงข้างบนคือ

สมอง จนหมดสิ้น, ไม่พอที่จะเลี้ยงกระเพาะ ทำให้
 กระเพาะและลำไส้ผิดปรกติบ้าง ไม่อาจจะทำหน้าที่ของตน
 บ้าง, จึงได้เกิดเป็นโรคผิดปรกติขึ้นที่ลำไส้หรือกระเพาะ
 นานเข้าก็เรื้อรัง.

เมื่อคนเราเสียใจ หมอจะรู้ได้ว่า ไม่มีโลหิตไป
 เลี้ยงที่กระเพาะเลย, เมื่อเราโกรธ จะไม่มีโลหิตไปเลี้ยงที่
 กระเพาะเลย, เมื่อเราวิตกกังวล จะไม่มีโลหิตไปเลี้ยงที่
 กระเพาะเลย; เมื่อเรามีความพิการทางจิตใจอย่างนี้อยู่
 บ่อยๆ เราก็เป็นคนนอนไม่หลับ และเป็นโรคเส้นประสาท
 อย่างที่ไม่อาจจะรักษาให้หายได้, และคนเราก็เป็นกันโดย
 มาก. เมื่อเรามีโรคกระเพาะอาหารหรือโรคประสาท เป็น
 เจ้าเรือนแล้ว โรคอื่นๆ ก็ตามมาอีกมากมาย.

ถ้าคนมีจิตใจปกติ อาหารจะย่อยดี เพราะว่าลำไส้
 ดี กระเพาะอาหารดี. พวกที่อยู่ตามป่าตามเขาเป็นโยคี
 กินใบไม้เป็นอาหารก็ได้ ก็เพราะเหตุว่ามีการย่อยอาหารดี
 เพราะจิตใจดี. คนเหล่านี้ไม่เป็นโรคกระเพาะ ไม่เป็น
 โรคเส้นประสาท ไม่เป็นโรคเบาหวาน ไม่เป็นโรคอะไรๆ
 ที่ชาวบ้านกำลังเป็นกันอยู่ในขณะนี้; เพราะว่าขาด

ธรรมะ. ข้อสำคัญที่สุด คือ **ขาดธรรมะ** ที่เป็นเหตุให้ตัด
ความยึดมั่นถือมั่น หรือ **ตัดความวิตกกังวล** นั้นเอง.

ในโลกนี้, มีความวิตกกังวลมากชั้น, มีความกลัว
 มากชั้น, มีความดิ้นรนทะเยอทะยานมากชั้น, เมื่อขจัดออกไป
 ไม่ได้ ก็เป็นภัยชั้น ๆ ทั้งทางกายและทั้งทางใจ. ธรรมะ
 สามารถจะกำจัดสิ่งเหล่านี้ได้ จึงเป็นโอสถ คือ **หยุกยา**
รักษาโรคทั้งทางกายและทั้งทางใจ. **คนเจ็บป่วย ถ้ามี**
ธรรมะเข้ามาช่วย ความเจ็บนั้นจะบรรเทา หรือถึงกับหายไป
ในที่สุด แปลว่า ธรรมะจะเป็น **หยุกยา** ทั้งในทางป้องกัน
 และรักษา, หรือแม้ที่สุดแต่ **ชูกาลัง** คือ **เป็นยา** หรือเป็น
โอสถ ได้ทุกอย่างนั่นเอง.

คนเดี๋ยวนี้ ไปหวังพึ่ง **หยุกยา** ที่เป็น **วัตถุ** มากกว่า
 หวังพึ่ง **ธรรมะ** เป็น **หยุกยา**; ดังนั้นจึงยิ่ง **กินยา** เข้าไปเท่าไร
 ก็ยิ่งมีความเจ็บไข้ในโลกนี้มากชั้นเท่านั้น. เพราะว่าเมื่อ
ไม่มีความเข้าใจถูก ในเรื่องต้นเหตุของโรคแล้ว; ไป **กินยา**
 ก็คือการ **ฝืนธรรมชาติ** อย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้เกิด **ความผิด**
ปรกต อย่างอื่น มากชั้นไปอีก.

หมอยิ่งมากขึ้น ยายิ่งมากขึ้นในโลกนี้ ก็ยังเป็น
 การเพิ่มโรคภัยไข้เจ็บ ให้แปลกประหลาด และมากมาย
 ยิ่งขึ้นเท่านั้นเอง; จึงสงสัยที่คนมีธรรมะมาก ๆ ไม่ได้
 คือแทบจะไม่รู้จักกับความเจ็บไข้เอาเสียเลย, ไม่มีการท
 ทรมาน คือเป็นโรคประสาท โรคกระเพาะอาหาร ก้นเกือบ
 หงร้อยเปอร์เซ็นต์ ของคนในโลกนี้.

นี่แหละ คือความที่ธรรมะเป็นหยูกยาเป็นไอสด
 ที่เราเรียกกันว่า “*ธรรมไอสด*” แต่ขออย่าได้เข้าใจว่า เป็น
 เพียงหยูกยาสำหรับแก้กิเลส หรือรักษากิเลสโดยตรง. จะ
 ต้องเข้าใจให้ถูกต้องว่า เป็นหยูกยาที่รักษาโรคสารพัดอย่าง;
 และโรคทั้งหลายทั้งปวง ที่เกิดขึ้นทางกายนั้น มีมูลมาจาก
 ทางจิตใจ คือจากกิเลสนั่นเอง. แต่เรามักจะไม่ค่อยเรียก
 กันว่ากิเลส; เช่น *ความวิตกกังวล* ก็คือกิเลส ซึ่ง
 เหตุให้เกิดโรคภัยนานาประการ แก่คนในโลกนี้ ในปัจจุบัน
 นี้ เป็นคุณสมบัติ เป็นอานิสงส์ของธรรมะ ประการที่ ๕.

เหลี่ยมที่ ๖. ในฐานะเสมือนร่มโพธิ์ร่มไทร

ทีนี้ เราจะมองดูให้กว้างออกไป เหลียวไปทาง
 อื่นบ้าง เราจะพบว่า ธรรมะนี้ เป็นเหมือนกับร่มโพธิ์ร่มไทร

: ให้ความคุ้มครอง ให้ความเยือกเย็น; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อคนเดินทางเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ก็ต้องการร่มไม้ที่จะพักผ่อน.

การที่คนเราปลุกปล้ำในชีวิต มาตั้งแต่เกิดจนตายนั้นก็เหมือนกับการเดินทาง; เดินกันตั้งแต่เกิดจนตายทีเดียว ไปตามอำนาจของความต้อต้องการ แล้วแต่ว่าเขาจะต้องการอะไร. ในการเดินทางอันยืดยาวนี้ เขาจะไปพักที่ร่มโพธิ์ร่มไทรอันไหน? *เมื่อเกิดเหน็ดเหนื่อย เมื่อยล้าขึ้นมา ไม่มีอะไรที่จะเป็นร่มโพธิ์ร่มไทร ได้ดีไปกว่าธรรมะ.* ขอแต่ให้รู้จักคิดนึกศึกษา ให้รู้จักทำธรรมะในฐานะเป็นร่มโพธิ์ร่มไทร คุ้มครองชีวิตจิตใจ ตลอดเวลาที่เดินทางตั้งแต่เกิดจนตาย. ถ้าไปมีสิ่งอื่นเป็นร่มโพธิ์ร่มไทร ก็จะเป็นสิ่งที่น่าเวทนาสงสารอย่างยิ่ง; เพราะไปเอาสิ่งที่ไม่ร่มเย็นมาสร้างควมร่มเย็น, หรือจะไปหวังควมร่มเย็นจากสิ่งที่ไม่อาจจะสร้างควมร่มเย็น.

ควมมีธรรมะ คือ *ควมเข้าใจถูกต้อง ประพฤติถูกต้อง กระทำถูกต้อง* ในการที่จะทำการงาน ในการที่จะพักผ่อน หรือในการที่จะศึกษาชีวิตนี้ ให้เข้าใจยิ่งขึ้น

เราต้องไปหาสระน้ำหรือบ่อน้ำ, เมื่อเราร้อนทนมั้ไหว
 เราต้องไปหาที่อาบน้ำ; การที่จะให้จิตใจหยุดกระหาย
 หยุดร้อนรอนกระวนกระวายนั้น ไม่มีสระน้ำบ่อน้ำไหน ยัง
ไปกว่าธรรมะ.

คิดดูแล้ว ร่างกายนี้ไม่สำคัญ ถ้าว่าจิตใจกระหาย
 หรือร้อนรอนแล้ว ร่างกายก็จะพลอยกระหายและร้อนรอน
 ไปด้วย. ถ้าได้อาศัยสิ่งที่จะดับความกระหาย และความ
 ร้อนรอนกระวนกระวายได้จริง ก็ควรจะเป็นธรรมะ ซึ่งเป็น
 เหมือนสระน้ำและบ่อน้ำ เป็นน้ำที่ไม้มเบือกมดดม ไม่มี
 ตะกอน; ดังนั้นจึงไม่ประกอบด้วยโทษ.

เมื่อตอนกลางวัน ได้กล่าวถึงลักษณะของธรรมะ
 ที่เป็นเหมือนสระน้ำไม่มีตะกอนอยู่โดยละเอียดแล้ว. ควร
 จะระลึกนึกถึงกันออกสักครั้งหนึ่ง สิ่งที่จะระงับความกระหาย
ความกระวนกระวายของคนเรานั้น คือ ธรรมะที่จะช่วยดับ
กิเลสตัณหา, ช่วยบรรเทาความยึดมั่นถือมั่น; สร้างความ
สงบเย็น ให้เกิดขึ้นมาในขณะนั่นเอง. เราต้องการน้ำ
อย่างี่ขาดไม่ได้; แต่ทำไมเราจึงไม่นึกว่า ธรรมะนั้น
เป็นน้ำที่เราต้องการ.

เมื่อเราไม่ได้อาศัยน้ำ คือธรรมะแล้ว เราจะ
 สกปรกยิ่งกว่าที่จะสกปรก; เพราะไม่มีอะไรจะช่วยขัด
 ช่วยล้าง ให้ได้ดีเหมือนธรรมะ. เราจึงกลายเป็นคน
 สกปรก ที่เนื้อที่ตัวก็สกปรก, ที่คำพูดวาทจาจากสกปรก, ที่
 จิตใจก็สกปรก; แล้วเราจะเป็นคนระหายน้อยเสมอ,
 เป็นคนกระวนกระวายอยู่เสมอ. *ควรจะรู้จักค้นหาในบ่อน้ำ
 ให้ถูก ให้ดี ให้เพียงพอแก่ความต้องการ ในวันหนึ่งๆ
 ด้วยกันจงทุกคน, และพยายามอาบล้างด้วยน้ำบ่อน้ำ ให้
 เพียงพอ ในวันหนึ่งๆ ด้วยกันทุกคน, จะได้พบสิ่งซึ่งนำ
 ประหลาดและมหัศจรรย์ อย่างที่ไม่เคยพบมาแต่ก่อน.*

ธรรมะเป็นเหมือนสระน้ำบ่อน้ำ ที่ทำให้สะอาดถึง
 ที่สุด *ดับความกระหายถึงที่สุด ดับความร้อนถึงที่สุด;*
 นับว่าเป็นคุณธรรมหรือคุณสมบัติอย่างยิ่ง ของสิ่งที่เรียกว่า
 ธรรมะนั้น และนับเป็นประการที่ ๗.

เหลี่ยมที่ ๘. ในฐานะเป็นเสมือน

เกาะกลางสมุทร.

ถ้าจะมองดูอีกทางหนึ่ง เราจะพบว่า *ธรรมะนี้*
 เป็นเหมือนกับเกาะ ที่มีอยู่กลางสมุทร ที่คนลอยทะเล

เคว้งคว้าง ต้องการอย่างยิ่ง หรือว่าเป็นเหมือนกับหลัก
ที่คนตกว่าจะต้องการอย่างยิ่ง.

ในบรรดาสิ่งที่เราเกี่ยวข้องนั้น ถ้าเราไม่มีหลักเป็น
ที่เกาะแล้ว ก็จะมีแต่ความผิดพลาด. ความผิดพลาดใน
ชีวิตประจำวันนั้น เป็นเหมือนกับน้ำกลางทะเล; มีความ
หมายว่า ตกลงไปแล้วจะต้องตาย เพราะมันลึกมาก มัน
กว้างมาก และยังเต็มไปด้วยคลื่นลม. คนเราที่มีชีวิตอยู่
ทุก ๆ วันนั้น แต่ละวัน ๆ ก็มีอาการเหมือนกับว่า เวียนว้าย
อยู่ในทะเล, มีอุปสรรคเต็มไปหมด จากสิ่งทุกสิ่งที่เรา
เกี่ยวข้องอยู่ด้วย.

ถ้าเราไม่มีหลักสำหรับยึดแล้ว เราก็คงจะเป็นบ้า
ในสองสามวัน, หรือไม่เป็นบ้า ก็คงจะทำอะไรไม่ถูก มีแต่
ทำอะไรผิด ๆ : มีการตัดสินใจผิด, และมีการกระทำผิด;
เพราะไม่มีหลักสำหรับยึด สำหรับเกาะ สำหรับเป็นที่
มุ่งหมาย หรือเป็นเครื่องประคับประคอง.

นี้เรียกว่า ในทางจิต ทางใจของเรา นั้น ต้องการ
หลัก ต้องการที่เกาะที่ยึดเป็นหลัก จึงจะไม่มีอาการเหมือนกับ
คนที่เคว้งคว้าง ไปตามอารมณ์ชั่วขณะ; ทำอะไรก็ทำไป

อย่างที่เรียกว่า “ถูก” ก็ได้, “ผิด” ก็ได้; เพราะเราไม่รู้ว่า
จะทำอย่างไร. ถ้าเพิกเฉยมัน “ถูก” ก็เลยกลายเป็นของดีไป
ถ้ามัน “ผิด” ก็ล้มเสียก็แล้วกัน; คนชนิดนี้^๗เป็นบุคคล
ที่น่าสงสารอย่างยิ่ง คือคนที่ไม่มีหลัก.

แต่ถ้าว่า **มีธรรมะคือความรู้ที่ถูกต้องเพียงพอ** ใน
เรื่องชีวิต ในเรื่องการทำงาน เป็นต้นแล้ว; ธรรมะนั้นจะเป็น
เหมือนหลักที่มั่นคง อาศัยเป็นที่เกาะที่ยึดได้จริง. **ธรรมะ**
ในลักษณะนี้มีมากมาย นับตั้งแต่ **ความมีสติสัมปชัญญะ,**
การศึกษา ที่ทำให้เกิดความเฉลียวฉลาด, **ความรู้รอบรู้** ในสิ่ง
ที่เคยผ่านมา, ซึ่งล้วนแล้วแต่จะให้ความรู้ที่ถูกต้อง ต่อไป
ตามลำดับ เป็นที่เกาะที่ยึด สำหรับบุคคลผู้ประกอบการงาน
ที่กำลังเวียนว่ายอยู่ในทะเลแห่งการงาน หรืออาชีพ.

เราจงพยายามสร้างเกาะ สร้างหลัก อันนั้นขึ้นให้
เพียงพอ แก่ความต้องการของเรา. **ธรรมะนั้นแหละ**
มีคุณสมบัติ เป็นเกาะหรือเป็นหลัก ในท่ามกลางมหาสมุทร
ให้ได้แบบนี้ ไม่ให้เกิดความว้าเหว่ ผิดพลาด เลื่อนลอย
แต่ประการใด; นับว่าเป็นคุณสมบัติอันที่ ๘.

เหลี่ยมที่ ๙. ในฐานะเป็นเสมือนกับร่มกันฝน.

ทีนี้ เราจะมองดูต่อไป อย่างที่จะพบเห็นในพระ-
 บาดิ มีอยู่หลายแห่ง ว่า *ธรรมะนี้เหมือนกับร่มกันฝน,*
 หรือสมยนี้ ก็มักจะใช้เสื่อฝนแทนร่มกันเป็นส่วนมาก แต่
 ความหมายมันก็ยังอย่างเดียวกัน เราเรียกว่า ร่มกันฝน
 ก็แล้วกัน. คนที่ไม่มีร่ม พอฝนตกจะเป็นอย่างไร ?
 เราก็คงจะหายถูกด้วยกันทุกคน; เพราะว่าเราเคยไม่มีร่ม
 ไม่มีเสื่อฝน ในบางขณะกันมาแล้วด้วยกันทั้งนั้น.

แต่คำว่า “ฝน” ในที่นี้ เป็นเพียงคำอุปมา เปรียบ
 อย่างหนึ่งของกิเลส. *ฝนมีอุปมาด้วยกิเลส* ก็ตรงที่ว่า
ตกรจิตใจ ทำให้เปียกปอนไป, ทำให้หนาวสั่นสะท้าน,
 หาความสุขไม่ได้; และมีสิ่งที่จะต้องรู้กันไว้ว่า สิ่งนี้เรียกว่า
ฝน นั้น เป็นของ *ธรรมชาติ*, และเป็นธรรมดาอย่างยิ่ง ที่มัน
 จะต้องตก.

ฝน เป็นสิ่งที่ต้องตก จะต้องมี อยู่ในโลกนี้เป็น
 ที่แน่นอน. เราต่างหาก ที่จะต้องหาเครื่องต้านทานหรือ
 ต่อสู้; ดังนั้นเราจึงมีร่มมีเสื่อฝน หรือมีหลังคาบ้านเรือน

ของเรา เป็นเครื่องต่อสู้ฝน. เราลองไม่มรุ่ม ไม่มีเสื่อฝน
ไม่มีหลังคาเรือนดูกันบ้าง แล้วก็จะรู้ได้เองว่า จะเป็น
อย่างไร. ฝนจะทำอันตรายแก่เรา แก่เด็ก ๆ แก้วตฤช้าว
ของในเรือนของเราอย่างไร; ไม่ต้องอธิบายก็พอจะรู้กันได้.

ทีนี้ ถ้ามีสิ่งอะไร สิ่งใด จะช่วยคุ้มครองให้ กันับ
ว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุดแล้ว; เพราะฝนเป็นสิ่งที่จะ
ต้องมี และต้องตก; เราก็จะต้องมีสิ่งที่จะต่อต้านฝน.
ในบรรดาเครื่องต่อต้านฝนนี้ ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าธรรมชาติ ที่จะ
ต่อต้านฝน ที่จะตรรกติกเข้าไปถึงจิตใจ. แม้แต่เรื่องฝน
ที่จะตรรกติกตัวของก็เถอะ คนก็ต้องการความเฉลียวฉลาด
ในการที่จะปกปิด นนกดอธรรมชาติอย่างหนึ่งด้วยเหมือนกัน;
ถ้าเราไม่มีความฉลาดเพียงพอ เราคงจะลำบากมาก. แม้
แต่ในเรื่องหาอะไรปิดฝน กันฝน. ในเรื่องทางจิตใจ
ยิ่งจำเป็นยิ่งไปกว่านั้น; ไม่มีมรุ่ม ไม่มีเสื่อฝน ไม่มีหลังคา
อะไร ที่จะช่วยป้องกันให้ได้ นอกจากธรรมชาติ.

ขอให้รู้จักธรรมชาติ ในฐานะที่เป็นเครื่องกันฝน;
คือหมายถึงสิ่งที่มีตามธรรมชาติธรรมดาทั่วไป กันใน
ลักษณะอย่างหนึ่งด้วย. นี้เรียกว่า คุณสมบัติของธรรมชาติ
เป็นประการที่ ๙.

เหลี่ยมที่ ๑๐ ในฐานะเป็นเสมือนเหย้าเรือน.

ทีนี้ ดูต่อไปถึงข้อที่ท่านอุปมา *ธรรมะ*นี้ ว่า *เป็นเหมือน เหย้าเรือน*. คนเราต้องมีที่อาศัย เช่นเดียวกับที่สัตว์สิ่งต่าง ๆ ก็มีที่อาศัย อยู่ในเรือวโนรูในโพรงไม้ ก็ยังถือว่าเป็นที่อาศัย คนเรามีเหย้าเรือนเป็นที่อาศัย.

ถ้าไม่มีที่อาศัยจะเป็นอย่างไร? ก็ตายได้ดีด้วยกันทุกคน. คนไม่มีเรือนอยู่นั้นจะเป็นอย่างไร? ในจิตใจนั้นก็เหมือนกัน; ถ้าไม่มีธรรมะเป็นเหย้าเรือนแล้ว จิตใจนั้นก็เดือดร้อน เหมือนคนไม่มีเรือนอยู่. *ถ้าไม่มีธรรมะแล้ว* แม้จะได้อยู่เรือนที่สร้างสรรคกันอย่างวิมาน ก็ไม่มีประโยชน์อะไร คงจะมีแต่ความเร่าร้อนยิ่งขึ้นไปเท่านั้นเอง. ต้องหาเรือนให้ใจอยู่เสียก่อน ร่างกายจึงจะอยู่เรือนตามธรรมดาทั่วๆ ไปได้.

ถ้าจิตใจไม่มีเรือนอยู่แล้ว; ร่างกายก็เหมือนกับไม่มีเรือนอยู่; เพราะว่าจะอยู่ที่บ้านไหน อย่างไร มันก็หาความสุขไม่ได้, จะอยู่ตึกอยู่วิมานอย่างไร มันก็หาความสุขไม่ได้, ตึกหรือวิมานนั้นก็ไร้ความหมาย. ต่อเมื่อใด

หาเรือนให้ใจอยู่เสมอก่อนได้ เรือนทั้งหมดก็จะมีความหมาย
คือเป็นคุณเป็นประโยชน์ขึ้นมา.

ดังนั้น ท่านจึงว่า **ธรรมะ**นี้เหมือนเหย้าเรือนที่แท้
จริง อย่าลืมคำว่า **“ที่แท้จริง”** นั้นนับว่าเป็นคุณสมบัติของ
ธรรมะ เป็นประการที่ ๑๐.

เหลี่ยมที่ ๑๑. ในฐานะเป็นเสมือน

ข้าวปลาอาหาร.

ทีนี้ เราจะดูต่อไปถึงข้อที่ว่า **ธรรมะ**นี้เป็น **ข้าวปลา**
อาหาร, เรียกว่า **อาหาร**สน ๆ ก็แล้วกัน. **คนเราต้องกิน**
อาหาร ทั้งทางกายและทั้งทางใจ; เพราะเราไม่ได้
มีแต่ร่างกายอย่างเดียว คนเรามีจิตใจด้วย. ร่างกายก็กิน
อาหารในทางกาย จิตใจก็กินอาหารในทางจิตใจ; แต่มัน
มีอะไรมากไปกว่านั้น คือว่าถ้าจิตใจไม่ได้กินอาหารแล้ว,
แม้จะได้กินอาหารทางร่างกาย, **คนเราก็ออยู่ไม่ได้** โดย
แน่นอน จักต้องบ๊อบ จักต้องวิกลจริต จักต้องเป็นโรคภัย
ไข้เจ็บ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น.

เมื่อเป็นเช่นนั้น สิ่งที่เราเรียกว่า *อาหาร* เช่นข้าวปลา
 อาหารเป็นคำ ๆ นี้ จะเป็นอาหารที่แท้จริง หรือสำเร็จ
 ประโยชน์ได้จริง; ก็ต้องเพราะใจได้กินอาหารในทางใจ
 หรือธรรมะเสียก่อน. *อาหารใด ๆ จะมีค่าขึ้นมา ก็เพราะ
 ประกอบอยู่ด้วยธรรมะทั้งนั้น.* ถ้าคนเราไม่มีธรรมะ กิน
 อาหารแล้ว; อาหารนั้นจะเป็นยาพิษขึ้นมา, ไม่ว่าอาหาร
 ชนิดไหนหมด. *ความสำเร็จประโยชน์ของ ความเป็น
 อาหาร จึงอยู่ที่มีธรรมะเป็นอาหาร.*

คนเราหิว ต้องการอาหาร; ต่อเมื่อได้กินอาหาร
 จึงจะสงบลงได้. คนเรามีความหิว ทั้งทางกายและทั้ง
 ทางใจ แต่ถ้ามีธรรมะแล้ว อาจจะหยุดความหิวได้ ทั้งทางกาย
 และทั้งทางใจ; แม้จะต้องตายลงเพราะขาดอาหาร ก็ยัง
 ไม่มีความกระวนกระวาย. นี่แหละสิ่งที่เรียกว่า *อาหาร*
 นั้น มีความหมายอันสำคัญ อยู่ที่ความหมายของคำว่า
 ธรรมะ ด้วยเหมือนกัน *ธรรมะเป็นอาหารหล่อเลี้ยงชีวิต*
 อยู่เป็นปกติดังนี้ เรียกว่าเป็นคุณสมบัติ เป็นประการที่
 ๑๑. ของธรรมะ.

เหลี่ยมที่ ๑๒. ในฐานะเป็นเสมือน เครื่องนุ่งห่ม.

มีคำกล่าวอยู่ทั่วไป ว่า *ธรรมะนี้เป็น เครื่องนุ่งห่ม*, คนที่ไม่มีธรรมะ คือคนไม่นุ่งผ้า เป็นคนเปลือย. การที่คนเราอยากนุ่งผ้า ก็เพราะว่า มีหิริ โอตตปปะ คือความละอาย จึงได้นุ่งผ้า; ลองขาดหิริ โอตตปปะคือธรรมะข้อนี้ คงจะไม่นุ่งผ้า เพราะไม่ละอาย. ความละอายเป็นเหตุให้นุ่งผ้า; ดังนั้นเครื่องนุ่งห่มที่แท้จริง เกิดขึ้นเพราะธรรมะ เพราะความละอาย. *ธรรมะเป็นเครื่องนุ่งห่มแก่ร่างกาย โดยอ้อม* อย่างนี้; แต่ *ธรรมะเป็นเครื่องนุ่งห่มแก่จิตใจ โดยตรงเต็ม* อย่างนี้. คนเราจึงไม่เปลือย ทั้งทางกาย และทั้งทางใจ นุ่งมองกันในแง่ที่น่าละอาย.

แต่ถ้าจะมองกันในแง่อื่น เช่น *เครื่องนุ่งห่มนี้* ก็ *ร้อนกันหนาว กันยุงกันวัน* เป็นต้น ก็ยังคงได้ความอย่างเดียวกันอีกว่า *อาศัยธรรมะเป็นหลัก* จึงป้องกัน *ความหนาว ความร้อน* ซึ่งจะเกิดขึ้นแก่จิตใจ. สัตว์ตามธรรมชาติ เช่นนี้ เราจะต้องต่อสู้ด้วยธรรมะอีกเหมือนกัน นี้เรียกว่า เป็นคุณสมบัติประการที่ ๑๒ ของสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะนั้น ในฐานะที่เป็นเสมือนเครื่องนุ่งห่ม.

เหลี่ยมที่ ๑๓. ในฐานะเป็นเสมียนอาวุธ.

มองดูต่อไปอีก **ธรรมะ**นี้ตั้งอยู่ในฐานะเป็น **อาวุธ**.
 คนเราทุกคนต้องการอาวุธ แม้ที่สุดแต่มีดเล็ก ๆ สักเล่มหนึ่ง
 ก็ยังเป็นเครื่องอุ่นใจ; เพราะว่าคุณเรามีความกลัว คนเรา
 จึงต้องการอาวุธ; เพราะว่าคุณเรามีศัตรู เราจึงต้องการ
 อวุธที่จะทำลายศัตรู.

ศัตรู^๕นั้นมีทั้งภายนอกและทั้งภายใน : ภายนอก
 คือคนที่เกลียดเราไม่ชอบเรา, ภายในก็คือกิเลสของเราเอง.
 เราจะปราบปรามศัตรูเหล่านี้ด้วยอะไร? จะใช้อวุธอะไร?
 คำตอบก็มีว่า **ไม่มีอาวุธอะไรดีไปกว่าอาวุธคือธรรมะ**.
 ถ้าเรามีธรรมะ ทุกคนในโลกจะรักเรา, แล้วใครจะเป็น
 ศัตรูแก่เรา, แล้วใครจะคอยฆ่าเรา. คนที่ขาดธรรมะ
 ต่างหาก จึงก่อให้เกิดศัตรู. เกลียดคน^๕นั้นเกลียดคน^๕นี้,
 ก่อเวรก่อภัยกับคน^๕นั้นคน^๕นี้ ขึ้นมาบ่อย ๆ, ก็**เพราะขาด**
ธรรมะ จึง**ต้องกลัว** จึงต้องหาปืนหาหน้าไม้ มาคอยบ่อง-
 กันตัว.

นั้นมันเป็นความผิดของคนนั้น ที่ขาดธรรมะ.

แต่ถ้าเขามีธรรมะเป็นอาวุธแล้ว; เขาจะปราบศัตรูได้หมดทั้งภายนอกและภายใน ไม่มีศัตรูอะไรเหลืออยู่เลย.

ขอให้ใช้ธรรมะเป็นอาวุธ สำหรับป้องกันตัวและต่อสู้ศัตรู ด้วยกันอย่างนี้จึงทุกคนเกิด. และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศัตรูในภายในแล้ว ไม่มีอะไรนอกจากธรรมะที่จะเป็นเครื่องป้องกันได้. จึงอาศัยความดี เป็นเครื่องชนะคนชั่วให้เสมอไป เป็นการใช้ธรรมะเป็นอาวุธอย่างถูกต้อง อย่าได้ใช้ความชั่วเอาชนะความชั่วหรือคนชั่วเลย. จึงพยายามขำชนะคนทุกคนด้วยความดี และสิ่งนี้คือธรรมะเป็นอาวุธที่ไม่มีใครต่อสู้ไหว ไม่มีใครต่อต้านได้ ชัดไปที่ไหน ไม่มีใครจะต่อต้านได้ เป็นอันว่าต้องแพ้เรียบราบไปหมด เพราะอำนาจของอาวุธคือธรรมะ. นี้ควรจะถือว่า เป็นคุณสมบัติของธรรมะอย่างยิ่ง ประการหนึ่งด้วยเหมือนกันเป็นอันดับที่ ๑๓.

เหลี่ยมที่ ๑๔. ในฐานะเป็นเสมือน เกราะกันภัย.

มองดูต่อไป *ธรรมะ* นั้นเป็นเหมือน *เกราะกันภัย*
หรือ *บ่อมปราการ*. ที่ตัวเรา, เราต้องการสวมเสื้อเกราะ
เพื่อป้องกันอาวุธ. บ้านเมืองของเราต้องการบ่อมปราการ
สำหรับป้องกันอาวุธ; แต่แล้วไม่มีอะไร ที่จะป็นเกราะ
หรือเป็นบ่อมปราการ ได้ดียิ่งไปกว่า *ธรรมะ*.

เมื่อเราถูกเขาระดมทำร้าย; เราต้องการสวมเสื้อ
เกราะหรือมีบ่อมปราการ; แต่แล้วในที่สุด ก็ไม่เคยเห็น
ว่าสำเร็จ. ถ้าเราใช้เสื้อเกราะ *ธรรมดา* หรือ *บ่อมปราการ*
ธรรมดา จะถูกทำลายให้วินาศไป, ไปเป็นเครื่องป้องกัน
อะไรได้. แม้จะป้องกันได้ ก็เป็นเรื่องที่น่าหัวเราะ เป็น
เรื่องเล็กน้อยมากเกินไป ไม่มีคุณค่าอะไร; ถ้าหากว่าใน
ภายในถูกทำลายเสียยับเยิน.

มีธรรมะแล้ว จะเป็นเกราะป้องกันตัว เป็น *บ่อม*
ปราการ ป้องกันบ้านเมือง ให้ปลอดภัยอย่างที่เราใจได้ อย่าง
ที่กว้างขวางมั่นคงตลอดกาลทีเดียว. นั่นนับว่าเป็นคุณสมบัติ

ของธรรมะ ในฐานะที่เป็นเหมือนเกราะหรือบ่อมปรกการ
เป็นอันดับที่ ๑๔.

๔ ๔ ๕ ๕ ເລື່ອມທຳ ໑໕. ໃນຊູ່ານະເປັນເສ່ມອນເຣືອແພ.

เรามองดูอีกทางหนึ่ง ซึ่งมีมากในพระบาลี พระ-
พุทธเจ้าตรัสว่า ธรรมะนี้เป็นพวงแพ เรือแพหนาว ชนิดที่จะ
ข้ามสังสารวัฏฏ์ได้. เราเรียนธรรมะศึกษาธรรมะ ในฐานะ
เป็นยานพาหนะ ที่จะข้ามสังสารวัฏฏ์.

แต่เดี๋ยวนี้คนโดยมาก คือพวกเราเอง ไม่ได้มี
ธรรมะในฐานะเป็นพวงแพ สำหรับข้ามทะเลคือวัฏฏสงสาร;
เรียนธรรมะก็เพื่อจะไ้อวดกัน เพื่อจะยกตนข่มท่าน.
ธรรมะนั้นเลยไม่กลายเป็นพวงแพ สำหรับข้ามทะเล;
แต่กลายเป็นอาวุธ สำหรับประหัตประหาร ทำลายล้างซึ่ง
กันและกัน. คนสมัยนี้ ฐุธรรมะไว้เคียงกัน จนโกรธกัน
เป็นแถวๆ เป็นพวกๆ ไป; ไม่เอาไปใช้เป็นเหมือนกับ
เรือแพ สำหรับข้ามทะเลเลย. นั่นนับว่า เป็นสิ่งที่น่าสลด
สังเวชเป็นอย่างยิ่ง ที่คนเราไม่ใช้ธรรมะ ให้ถูกต้องตาม
คุณสมบัติของธรรมะ.

อย่างดีก็มีเรือไว้มาย แทนที่จะเอาไว้มายทะเล
คือคนที่ **เรียนธรรมะไว้รับจ้างสอนเขา**, เอาเงินเอาสักการะ
เพียงอย่างเดียวเท่านั้น; ไม่เคยคิดที่จะข้ามทะเล คือความ
ทุกข์ไปด้วยตนเอง. นี้ก็เรียกว่า **เป็นผู้ที่ไม่รู้จักคุณค่า**
ของธรรมะ ในฐานะที่เป็นห่วงแพ. เท่าที่กล่าวมาเป็น
อันดับที่ ๑๕ นี้ ก็นับว่า ล้วนแต่เป็นสิ่งที่จำเป็นแก่คนเรา.

ท่านลองคิดดูว่า บรรดาสิ่งที่กล่าวมาแล้ว ถึง ๑๕
อย่างนี้ เป็นความจำเป็นหรือไม่จำเป็น แก่ชีวิตของคนเรา.
ถ้าเห็นว่าจำเป็น; ก็ควรจะกล่าวได้แล้วว่า เท่าที่กล่าว
มาเป็นตัวอย่างทั้งหมดนี้; ธรรมะเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง
สำหรับคนเรามนุษย์เรา จะต้องมีจะต้องใช้ ในทุก ๆ อย่าง
ที่เกี่ยวข้องกันอยู่กับชีวิตของเรา, เพื่อความรอดอยู่ได้,
เพื่อความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

เหลี่ยมที่ ๑๖. ในฐานะเป็นเสมือน สิ่งประเล้าประโลมใจ.

ต่อไปนี้จะมองดูธรรมะกัน ในฐานะเป็นสิ่งเหลือ
เฟือบ้าง, หรือเป็นสิ่งประเล้าประโลมใจบ้าง; เพราะ

ดูเหมือนว่า คนในโลกนี้ ขาดสิ่งประเล้าประโลมใจไม่ได้,
ทั้งสิ่งที่ประเล้าประโลมใจนั้น ไม่ใช่สิ่งจำเป็น.

สิ่งแรกที่สุด เราจะมอง *ธรรมะ* ในฐานะเป็น
เครื่องประดับประดาเป็น *อาภรณ์* ให้เกิดความงดงาม. นี้ก็
เพราะว่า คนเรารักงาม ชอบสวยชอบงาม อยู่ตามธรรมชาติ
อย่างที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้; แต่ถ้าเรารักงามหรือรักความ
งามจริง ก็จึงพยายามหัดมองกันเสียบ้าง ว่าอะไรเป็นเครื่อง
ประดับ ที่จะช่วยให้งดงามได้จริง.

ธรรมะ เป็น *อาภรณ์* เป็นเครื่องประดับ ทำให้คน
*เรา*งาม. คนรักงามควรจะรู้จักสิ่งที่ช่วยให้งาม. คนเรา
มองเห็นกันอยู่ว่า แม้จะประดับประดา ด้วยเพชรพลอย
แก้วแหวนเงินทองอย่างไร ถ้ามีจิตกิริยาอาการอย่างคน
โพร่ มันก็ไม่ช่วยให้เกิดความงามได้เลย. เพราะว่าขาด
ธรรมะจึงมีกิริยาอาการอย่างคนโพร่; แล้วจะไปใส่แหวน
เพชรให้ มันก็ยิ่งน่าเกลียดยิ่งกว่าที่จะไม่ใส่เสียอีก. นี้ก็
เพราะขาด *ธรรมะ* เป็นเครื่อง *อาภรณ์* มันจึงงามไปไม่ได้.

บั้นเกิดทั้งหลายถือว่า *ธรรมะ* นั้นเป็นเครื่องประดับ
 ที่ทำให้งามอย่างยิ่ง แม้จะเป็นสิ่งเหลือเฟือ นับว่าเป็น
 คุณสมบัติ ของสิ่งที่เรียกว่า *ธรรมะ* นั้น เป็นประการที่ ๑๖.

เหลี่ยมที่ ๑๗. ในฐานะเป็นเสมือนดนตรี และภาพยกลอน.

ข้อต่อไป อยากจะให้นักศึกษา หรือผู้ที่เป็นักศึกษา
 มองกันให้ดี ว่า *ธรรมะ* นั้นเป็นดนตรี เป็นภาพยกลอน.
 คำว่า *ดนตรี* นี้ หรือ *ภาพยกลอน* นี้ เราหมายถึง สิ่งที่ทำให้ความ
ไพเราะ. เพราะว่าคนเรา ต้องการสิ่งประเล้าประโลมใจ
 ทางโสตประสาทคือทางหู; เช่นเดียวกับที่เราต้องการ
 ทางตา. เรามีดนตรีและภาพยกลอนเป็นเครื่องให้ความ
 ไพเราะ; แต่แล้วคิดดูเถิดว่า อะไรจะไพเราะได้อย่างไร?

สิ่งที่เรียกว่า *ธรรมะ* นี้ มีความไพเราะอย่างยิ่ง.
 ถ้าคนรู้จักความไพเราะ *ดนตรี* ของ *ธรรมะ* *ภาพยกลอน* ของ
ธรรมะ *ไพเราะ* อย่างยิ่ง; แต่ไม่มีประโยชน์อะไร สำหรับ
 คนที่มองไม่เห็นหรือไม่ได้ยิน เพราะว่าเสียงนี้ละเอียด
 ประณีตเกินไป.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสอยู่เสมอ ๆ ว่า ธรรมะนี้
พรหมจรรย์นี้ มีความงดงามความไพเราะ ทั้งในเบื้องต้น
ท่ามกลางและเบื้องปลาย อาทิ กลุยาณิ - งดงามหรือไพเราะ
ในเบื้องต้น, มขุฉะกลุยาณิ - งดงามหรือไพเราะในท่ามกลาง,
ปริโยสานกลุยาณิ - งดงามหรือไพเราะในที่สุด; แต่คน
ก็ไม่รู้สึกถึงความไพเราะ เพราะไม่เคยเห็นใครติดธรรมะ ใน
ฐานะที่เป็นของไพเราะ; มีแต่ความโง่ความหลงบางอย่าง
เห่อ ๆ ตาม ๆ กันไป มาสนใจกับธรรมะ หรือศึกษาธรรมะ
อยู่เป็นส่วนใหญ่.

หรือดีกว่านั้น แม้จะรู้ธรรมะก็รู้ในฐานะจำเป็น,
เรียนเพราะจำเป็น, ปฏิบัติเพราะจำเป็น, ไม่มีจิตใจอัน
ละเอียดประณีต ที่จะรู้จักความงามความไพเราะของธรรมะ;
เหมือนพระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้.

เพราะเป็นสิ่งที่สูงเกินไป ละเอียดเกินไป สำหรับ
คนที่มีจิตใจต่ำ ๆ; เห็นแต่เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ
เรื่องเงินเรื่องทอง เรื่องลูกเรื่องหลาน แต่อย่างเดียวกัน.
อย่างนั้นแล้ว ไม่มีทางที่จะรู้ความไพเราะของธรรมะ ใน
ฐานะที่เป็นดนตรีและภาพยนตร์อย่างยิ่ง. มันมีลักษณะ

เป็นดนตรี เพราะให้ความไพเราะ, มันมีความเป็นภาพ
 กลอน เพราะมีการร้อยกรองกันอย่างน่าอัศจรรย์ ในตัว
 ธรรมะนั้นเอง. นี่นับว่าเป็นคุณสมบัติของธรรมะ เป็น
 ประการที่ ๑๗ แล้ว.

เหลี่ยมที่ ๑๘. ในฐานะเป็นเสมียนกีฬา.

มองดูต่อไปอีก ยังจะพบว่า ธรรมะนั้นเป็นกีฬา.
 สิ่งที่เราเรียกว่ากีฬานี้ เล่นสนุก ก็มี, เล่นเอาแพ้เอาชนะกัน
 ก็มี; แต่รวมความแล้ว ก็เพื่อความเพลิดเพลิน จึงจะ
 เรียกว่า กีฬา.

ธรรมะเป็นกีฬาอย่างยิ่ง; แต่คนก็ไม่รู้จักใช้
 ไปแสวงหากีฬา ชนิดที่จะจูงจุมุกคนเล่น, เข้าไปเป็นทาส
 ของกิเลสเสียมากกว่า. ธรรมะเป็นกีฬา ในฐานะเป็น
 เครื่องเล่นของจิตใจ.

อย่างพวกโยคี ฤๅษี ก็เล่นสนุกอยู่ด้วยการเข้าฌาน,
 คือเข้าฌานได้แปลกๆ อย่างนั้นอย่างนั้นอย่างนั้น พลิก-
 แผลงได้แปลกๆ นี่ก็เป็นกีฬา. ในภาษาบาลี เรียก
 ลักษณะอย่างนี้ว่ากีฬา เพราะในฐานะเป็นของเล่น;

ไม่ใช่เข้ามานเพื่อจะนั่งเงียบไป หรือไม่ใช่เข้ามานเพื่อจะ
เป็นบาทฐานของวิปัสสนา. แต่ว่าเข้ามานเพื่อความสุข
สนาน อย่างที่เป็นกีฬาชนิดหนึ่ง.

ทีนี้ ถ้าว่าคนเรา จะมองธรรมะในฐานะที่เป็น
กีฬาให้ได้แล้ว ก็ลองมองกันในแง่นี้ ว่าสมมติว่าจะ
เลิกกันแล้ว มันก็ต้องมีกีฬาเกิดขึ้น ระหว่างเรากับปีศาจ
ของเหล่า. เรากับปีศาจของเหล่า จะต้องเล่นกีฬากัน ;
แล้วใครจะเป็นฝ่ายแพ้หรือฝ่ายชนะ. เอาผลแต่เพียงเป็น
เกียรติยศ หรือเป็นความสุขสนาน.

หรือว่าเราจะเลิกบุหรี เราก็จะต้องเป็นฝ่ายหนึ่ง,
ปีศาจของบุหรีก็ต้องเป็นอีกฝ่ายหนึ่ง, จะมาเล่นกีฬากัน.
ใครจะเป็นผู้แพ้ผู้ชนะ? ถ้าเรามีความสามารถ ในการที่
เอาชนะมันได้ เราก็เป็นนักกีฬา; และ ธรรมะนั้นเอง
เป็นกีฬา. การต่อสู้กัน ระหว่างความรู้สึกฝ่ายต่ำ กับความ
รู้สึกฝ่ายสูง นัก เป็นกีฬา.

คนเรามีสัญชาตญาณอย่างสัตว์เดรัจฉาน ติดมา
ด้วยกันทุกคน. เราลองนึกดูให้ดีว่า ความรู้สึกที่เป็น
สัญชาตญาณอย่างสัตว์นั้น มันมีมาตามลำดับ ตั้งแต่แรก

สร้างโลกขึ้นมา. มนุษย์^{๕๗} เป็นผลสุดท้ายของวิวัฒนาการ,
เคยเป็นสัตว์ต่ำ ๆ ต้อย ๆ มาแล้ว; ความรู้สึกอันนั้นยัง
เหลืออยู่ มักจะชวนให้เราทำอะไร ง่าย ๆ ง่าย ๆ เลว ๆ
เหมือนสัตว์อยู่บ่อย ๆ. เพราะฉะนั้นเราจะต้องมีน้ำใจ
ในทางที่จะต่อสู้กับมัน เอาความสนุกสนานเป็นเดิมพัน
ให้เห็นว่าเราเป็นนักกีฬา.

ธรรมชาตินั้นแหละจะช่วยได้ในขั้นนี้ เพราะว่าถ้าเรา
ชอบธรรมชาติ ในฐานะที่เป็นนักกีฬาแล้ว ก็จะมีความจริง
งอกงาม ยิ่งไปกว่า ที่จะไปวิ่งเล่นอะไรตามสนามหญ้า, หรือ
เล่นอะไรกัน เหมือนที่เขาประกวดกัน อย่างที่เรียกว่ากีฬา;
ไม่เห็นว่าเป็นการทำคนให้ดีขึ้นเลย ยิ่งเล่นไปเท่าไร ก็ยิ่ง
เห็นแก่ตัวมากขึ้นเท่านั้น, มีความหน้าไหว้หลังหลอกมาก
ขึ้นเท่านั้น, เห็นได้ที่กีฬาระหว่างหมู่ระหว่างคณะ; แม้
แต่ระหว่างชาติ ที่เขาประกวดกันในโลกนี้ ก็มีแต่เครื่อง
ทำให้เห็นแก่ตัว, หน้าไหว้หลังหลอกอยู่นั่นเอง, พร้อมทั้ง
จะเอาเปรียบผู้อื่นอย่างยิ่ง ขึ้นไป. กีฬาอย่างนี้ไม่ช่วยใน
ทางจิตใจไม่ทำให้โลกนี้ดีขึ้น.

เราลองใช้ธรรมะเป็นกีฬา ต่อสู้กัน ในระหว่างเรา
กับปีศาจของกิเลสชั่วร้ายต่างๆ; ให้สนุกเหมือนกับการ
ชกมวยดูบ้าง. กีฬาอย่างนี้จะช่วยให้มนุษย์ดีขึ้นเป็น
แน่นอน; ถ้าในโลกนี้มีกีฬาอย่างนี้ โลกนั้นก็ดีขึ้นกว่า
นี้มาก. ธรรมะในฐานะที่เป็นกีฬาเครื่องเล่นอย่างนี้ ก็มี
อยู่จริงๆ; แต่เราก็มองข้ามกันไปเสีย. นี่เป็นการช
ให้เห็นคุณสมบัติของธรรมะ ในฐานะที่เป็นกีฬา ที่น่าเล่น
ที่สุด นับเป็นประการที่ ๑๘.

เหลี่ยมที่ ๑๙. ในฐานะเป็นเสมือนมหรสพ.

ที่นี้ จะมองดู ธรรมะ ในฐานะที่เป็นเสมือนมหรสพ
กันบ้าง. คนเรายังต้องการความซบถล่อม ความประเล้า-
ประโลมใจ อย่างที่ขาดไม่ได้. แต่ถ้าเราจะไปกินเหล้า,
หรือไปเล่นอบายมุขนานาชนิด ที่มีอยู่ในโลกนี้ เช่น ดูหนัง
ดูละคร ย่อมจิตใจให้เป็นไปในทางของกิเลสแล้ว จะถือว่า
เป็นมหรสพที่บริสุทธิ์ หรือถูกต้อง หรือสูงสุดไปไม่ได้.

สิ่งที่เรียกว่ามหรสพนั้น กลับทำคนให้ทันทุกข์,
กลับทำบ้านเมืองให้สกปรก, ทำโลกนี้ให้เศร้าหมอง. การ

ซ้บักล่อมชนิดนี้ ควรจะถือว่า เป็นการซ้บักล่อมของภูตผี
ปีศาจ ไม่สมควรแก่มนุษย์เลย. ถ้าเราต้องการความซ้บ
ล่อมแล้ว จงให้ธรรมเนียมเป็นเครื่องซ้บักล่อม. เราจะได้
รับความสบายอกสบายใจ บริสุทธ์ผ่องใส ไม่มีความทุกข์,
ไม่มีความสกปรกเศร้าหมอง.

เราจะต้องศึกษาธรรมเนียมกัน ในแง่ที่ทำให้เกิดความ
สบายใจ เป็นการซ้บักล่อม ประเล้าประโลมใจ มีอยู่มากมาย
หลายแง่หลายมุม, มีปิตปราโมทย์เกิดขึ้น ด้วยอำนาจของ
ธรรมเนียมนั้น, เป็นสิ่งที่ดึงดูดใจ ยิ่งไปกว่ามหรสพ ที่สกปรก
เศร้าหมอง. แต่คนเราไม่เคยคิดนี้กว่า ธรรมเนียมเป็นมหรสพ
หรือเป็นโรงมหรสพ; ไปเข้าใจแต่ว่า จะต้องไปที่บ่อน
จะต้องไปที่โรงหนัง จะต้องไปที่โรงเหล้า จึงจะได้รับการ
ซ้บักล่อม; มีความเข้าใจผิด ในความหมายของคำว่า
“มหรสพ” กันอย่างยิ่ง; จึงไม่ได้รับรสของมหรสพที่แท้
จริง ที่ธรรมชาติมิให้ คือธรรมเนียมนั้น.

ธรรมเนียมในฐานะที่เป็นมหรสพ นี้ ถ้าผู้ใดเห็นว่ายัง
จำเป็นแก่ตน, หรือแก่คนในโลกแล้ว, ก็ควรจะศึกษากัน
ให้มาก. ที่ยังไม่เคยเข้าใจ ก็จงทำความเข้าใจให้ได้;

ให้ธรรมะนี้เป็นมหรสพแก่ตนให้จนได้ เพราะว่าตาม
 ธรรมชาตินั้น ธรรมะเป็นมหรสพอยู่ในตัวธรรมะเอง. นี่เป็น
 คุณสมบัติประการที่ ๑๙ ของธรรมะ ในฐานะที่เป็นมหรสพ.

๔๕. ในฐานะเป็นเสมือนเครื่องหอม.

มองดูอีกนิตหนึ่ง ธรรมะในฐานะที่เป็น เครื่อง
 หอม หรือ ยาหอม. *คนเราต้องการของหอม* เช่นดอกไม้
 ที่หอม เครื่องลูบทาที่หอม แม้กระทั่งบางครั้ง เราก็ต้อง
 การกินยาหอม เพียงเพื่อชู้จิตใจให้สบายไปเท่านั้น; ไม่ได้
 เป็นโรคภัยอะไร นี้ก็แสดงว่า คนเรายังต้องการของหอม.

ในบรรดาของหอมเครื่องชูใจนี้ ควรจะมองให้ดี
 ให้เห็นว่าไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าธรรมะในบางประเภท เป็น
 เครื่องกระตุ้นใจให้เกิดความร่าเริง, รู้สึกเหมือนกับการ
 กินยาหอม. ธรรมะส่วนที่จะไว้คุยกันเล่น ก็ยังมีอยู่มาก
 ล้วนแต่ให้ความสบายใจ เหมือนกับการกินยาหอม; ไม่ใช่
 ว่าธรรมแล้ว จะต้องขมเหมือนกับยาขมไปเสียหมด. *มี*
ธรรมะอยู่มากมาย ถ้าคนรู้จักใช้ ก็จะเป็นเหมือนยาหอม.
 นี่เป็นคุณสมบัติประการที่ ๒๐ ของธรรมะแล้ว.

เพลยมที่ ๒๑. ในฐานะเสมือนสวนดอกไม้.

แต่จะชี้ให้เห็นต่อไปอีกว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า **ธรรมะนี้เหมือน สวนดอกไม้** ที่เต็มไปด้วยดอกไม้ครบถ้วนทุกอย่างทุกชนิด. ใครต้องการดอกไม้ชนิดไหน ก็ไปเลือกเก็บเอาได้ จากสวนดอกไม้นั้น. ธรรมะในฐานะที่เป็นสวนดอกไม้^{นี้} หมายความว่า ดอกไม้ทุกชนิดคงให้ความพอใจได้ อย่างใดอย่างหนึ่งตามลักษณะของมัน.

ธรรมะนี้มีอยู่มากมาย ถ้าจะกล่าวอย่างที่พูดกันโดยมาก ก็ถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์, คล้าย ๆ กับว่า มันมีดอกไม้ให้เลือกอยู่ตั้ง ๘๔,๐๐๐ ชนิดนั่นเอง. ถ้าเลือกไม่ได้สักชนิดหนึ่ง มันก็ควรจะเป็นความโง่ความเขลาของบุคคลนั้นมากกว่า; ไม่ควรจะไปโทษว่า ธรรมะนี้ไม่น่าดู ไม่น่าชื่นตา ที่ตรงไหนเสียเลย; เพราะคนมีจิตใจต่ำเกินไป จึงไม่รู้สึกว่า **พระพุทธวจนะทั้งหมดนั้นสวยสดงดงามไป เหมือนกับสวนดอกไม้.**

แต่ว่าบุคคลผู้มีปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **พระอรหันต์** ย่อมเพลิดเพลินพอใจ ในการที่จะเลือกเก็บดอกไม้ จากสวนดอกไม้ของพระพุทธเจ้า, กล่าวคือ ธรรมะ มากมาย

๕
 ตัง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นต้น, จนถึงกับว่าเป็นเครื่อง
 มัวเมาหลงใหล ไม่ค่อยปฏิบัติให้ก้าวหน้าไปในทางของพระ-
 นิพพานด้วยซ้ำไป เพราะความสวยงามยั่วยวนของดอกไม้
 ทำความเนิ่นช้าอยู่.

นี้ถ้าไปพิจารณาดูแล้ว จะเห็นได้ด้วยกันทุกคนว่า
 ความงามของธรรมะนี้มีอยู่มากมาย หลายสีหลายร้อย
 หลายพันชนิด, เหมือนสวนดอกไม้ ที่เต็มไปด้วยดอกไม้
 นานาชนิดนั่นเอง. นี่นับว่าเป็นคุณสมบัติประการที่ ๒๑
 ของธรรมะแล้ว.

๔ ๕ เหลี่ยมที่ ๒๒. ในฐานะเป็นเสมือนของกินเล่น.

มองดูต่อไปอีกว่า ธรรมะนี้ในฐานะที่เป็น ลูก
 กวาด เป็น ขนมมมเนย ของกินเล่นเอร็ดอร่อย อย่างนี้ก็
 ยังมีได้. คนเรายังชอบกินของเล่น, กินเล่น ๆ เช่น กิน
 ลูกกวาด กินขนม ซึ่งไม่จำเป็นเลย ก็ยังกินกันอยู่โดยมาก.
 อย่างที่เห็นคนกินจุบกินจิบ กินอยู่ทั้งกลางวันและกลางคืน
 เพราะละนิสัยนี้ไม่ได้. แต่ถ้าว่ากันโดยที่ถูกต้องแล้ว ของกิน
 เล่นเหล่านี้ ก็ควรจะถูกจัดถูกกระทำ ให้เป็นไปในลักษณะ
 ที่ปลอดภัย.

ธรรมชาติอยู่ในฐานะเป็นขมมนมเนย ของกินเล่น
 ก็มีอยู่มาก; เหมือนกับที่เราคุยธรรมชาติกันเล่น. ถ้ารู้จัก
 จัดรู้จักทำให้ดี จะมีความพอกพอใจ สนุกสนานเพลิดเพลิน
 เพลิน ตัดในรสของธรรมชาติอย่างลูกไม้ชิ้น ลูกจากที่หนึ่ง
 ไม่ได้ ก็ได้เหมือนกัน; เพราะมีธรรมชาติเบ็ดเตล็ด
 ประเภทที่คิดแล้วสนุก, คุยกันยิ่งสนุก, ปฏิบัติดูแล้วก็ยิ่ง
 สนุก, ในฐานะเหมือนของกินเล่น, มีอยู่ดังนี้.

อย่าต้องไปคิดแสวงหาที่อื่น จากสิ่งอื่น หรือเรื่อง
 อื่น ให้ลำบากหมดเปลือง, และนำมาซึ่งความทุกข์ใน
 ภายหลัง. **จงมองดูที่ธรรมชาติ ในฐานะที่เป็นอะไรให้เราทุก
 อย่าง** แล้วแต่เราจะต้องการอะไร เหมือนกับว่าธรรมชาติ
 เป็นสิ่งสารพัดนึก ต้องการอะไรก็มีให้ทั้งนั้น.

เหลี่ยมที่ ๒๓. ในฐานะเป็นเสมือนธงชัย.

ที่นี้ เราจะมองดูกันต่อไป ในฐานะที่ธรรมชาติ
 เป็นเหมือน ธงชัย, เป็นเหมือน งอนรถ, เป็นเหมือน ยี่ห้อ.
 ข้อนั้นหมายถึงว่า คนเรานี้ต้องการมีเครื่องขีดหน้าชูตา.
 การที่เราชักธง ก็เพราะเราต้องการจะแสดง สิ่ง^๕ที่ขีดหน้า

ชู้ตา. งอนรถไม่ได้มีไว้เพื่อประโยชน์อะไรเลย; นอกจากจะเป็นเครื่องเซ็ดชู้รถ. หรือคนเราชอบมีล้อ มีเกียร์ดี อย่างนั้นอย่างนี้ เป็นเครื่องเซ็ดหน้าชู้ตา; ก็เพราะว่าคนเราต้องการสิ่งเซ็ดหน้าชู้ตา. หรือสิ่งที่เรียกว่า เกียร์ดี อย่างที่จะขาดเสียไม่ได้ ตลอดเวลาที่ยังไม่หมดกิเลส ก็ยังต้องการ สิ่งเหล่านั้นอยู่.

ในที่นี้ขอแนะนำ เครื่องที่จะเซ็ดหน้าชู้ตานี้ ไม่ควรจะมีอะไรนอกไปจากธรรมะ. ถ้าเราจะยกธง ก็จงยกธงของธรรมะ. ถ้าเราจะมีหงอนเหมือนที่รถมีหงอน ก็จงใช้ธรรมะ นั้นเป็นหงอนเถิด. ถ้าเราจะมีล้อมีเกียร์ดี อะไร ก็จงใช้ธรรมะนั้นให้เป็นเกียร์ดีเป็นล้อ ซึ่งจะเรียกอย่างอื่นอีกได้มากมาย. แต่รวมความแล้ว ก็คือเครื่องเซ็ดหน้าชู้ตาอย่าได้เอาสิ่งอื่นมาอวดกันเลย; จงเอาแต่เพียงสิ่งเดียวคือสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะนั้น เป็นเครื่องอวดประกวดกัน.

เท่าที่กล่าวมาตอนหลังนี้ ตั้งแต่อย่างที ๑๖ ถึงอย่างที ๒๓ นี้ เราจะถือว่าเป็นสิ่งเหลือเพื่อ ไม่จำเป็น; แต่ถึงอย่างนั้น มนุษย์นั้นก็ยังขาดไม่ได้. จงจัดให้สิ่งเหลือ

เพื่อทั้งหมดนี้ **ได้แก่ธรรมะ**, เหมือนกับสิ่งจำเป็น ซึ่ง
ได้แก่ธรรมะ ดังที่กล่าวมาแล้ว.

เหลี่ยมที่ ๒๔. ในฐานะเป็นเสมือนกระจกเงา.

ประการสุดท้าย เป็นประการที่ ๒๔ นี้อยากจะ
บอกว่า **ธรรมะนั้นเป็นเสมือนกระจกเงา**. ถ้าเราอยากจะ
ส่องดูหน้าตัวเองแล้ว; จงส่องกระจกเงาธรรมะ, มีธรรมะ
เป็นกระจกเงา. เพราะว่ากระจกเงาอย่างอื่นมันคงจะ
หลอกหลอนเรา ไปในทิศทางต่างๆ ไม่ตรง ไม่จริง ไม่
ถูกต้อง เหมือนกระจกเงาคือธรรมะ.

คนที่ส่องกระจกเงา ก็ต้องการจะดูตัวเองว่า มีอะไร
เป็นอย่างไร ว่าสวยหรือไม่สวย หรือมีอะไรเกิดขึ้น; เพื่อ
จะจัดจะทำไป ตามความต้องการของตน. แต่ว่า **กระจกเงา**
ตามธรรมดานั้น ไม่สามารถจะช่วยให้รู้ว่า อะไรดีอะไรชั่ว,
อะไรควรอะไรไม่ควร, จนเราต้องถลากล้าเถลไถล ไปในทิศทาง
ของกิเลสตัณหา, จนเอาตัวรอดได้ยาก; เพราะว่าเราใช้
กระจกส่องที่ทุจริต ที่หลอกหลวง.

เราจงเอาธรรมะเป็นกระจกเงา เพื่อส่องดูตัวเอง
 อยู่เสมอ ทุกคราวที่เราต้องการจะส่อง; ไม่มีทางที่จะ
 หลอกหลง เพราะว่าเราก็ได้ศึกษาธรรมะมา มากมายพอ
 สมควรแล้ว ว่าอะไรผิดอะไรถูก อะไรดีอะไรชั่ว อะไรสูง
 อะไรต่ำ อะไรเป็นบุญ อะไรเป็นบาป อะไรสมควร อะไร
 ไม่สมควร อะไรนำไปเพื่อความทุกข์ อะไรนำไปเพื่อความ
 ดับทุกข์ เหล่านี้เป็นต้น. มีธรรมะเป็นกระจกเงา เราก็
 เป็นผู้ที่เดินถูกทาง รู้จักตัวเองดี เข้าใจตัวเองอย่างถูกต้อง.

คนเราในโลกนี้ ในทุกวันนี้ มีปัญหาอยู่แต่ที่ไม่
 รู้จักตัวเอง; ไปเอากิเลสเอาความชั่ว มาเป็นตัวเองอยู่เสมอ
 ไป, ไม่เอาธรรมะเป็นตัวเองเลย, จงเอาธรรมะเป็นกระจก
 กระจกส่องดูเสียบ้าง ก็จรรู้จักเอาธรรมะเป็นตัวเอง, และปิด
 กิเลสตัณหาออกไป, ไม่ให้มาเป็นตัวเราอีกต่อไป ดังนี้.
 นี่เป็นประการสุดท้าย ของคุณสมบัติหรือคุณค่า ของ
 สิ่งที่เราเรียกว่าธรรมะ

.....

กล่าวมาตั้งมากมายแล้ว ขึ้นจะกล่าวอีกต่อไป ก็คง
 จะไม่มีที่สิ้นสุด; แต่ที่กล่าวมานี้ ก็พอจะเป็นเครื่องรับ

ประกันได้แล้วว่า สิ่งที่เราเรียกว่า **ธรรมะนั้น** เป็นสิ่งที่ประเสริฐ
วิเศษสูงสุด สำหรับมนุษย์เพียงไร. สำหรับในวันนั้น
 เราพิจารณากันอย่างละเอียดในข้อปลีกย่อย แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่
 จำเป็นจะต้องศึกษา ยิ่งพิจารณาไป ก็ยิ่งชวนให้ชอบใจ
 ธรรมมากขึ้น.

แต่ถึงว่า **ธรรมะจะ** **คือนั่น** จะมีมากมาย อย่าง
 น้อยก็มีประโยชน์ตั้ง ๒๔ อย่าง อย่างนั้นแล้ว ก็ยังเป็นสิ่งที่
ไม่ควรจะยึดถือเอา **ว่าเป็นตัวตนหรือของตนอยู่นั่นเอง.**
 พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ว่า **ธรรมทั้งหลายทั้งปวง อันใคร ๆ**
ไม่ควรจะยึดมั่นถือมั่น โดยความเป็นตัวตนของตน. เพราะ
 ว่าถ้าไปยึดมั่นถือมั่นเข้าแล้ว ก็เป็นทางให้เกิดกิเลสตัณหา
 โดยส่วนเดียว แม้ในสิ่งที่เรียกว่าธรรมะนั้น; แล้วก็จะ
 ติดตันอยู่ที่ตรงนั้น ไม่เป็นธรรมะที่ถูกต้อง, หรือก้าวหน้า
 ไปถึงความดับทุกข์ คือนิพพานได้.

แม้ธรรมจะ **คือนั่น** **จะประเสริฐอย่างนี้** ก็คง
 ให้**ธรรมเป็นธรรมะ** ให้ทำหน้าที่ของธรรมะ โดยไม่ต้อง
 ถูกยึดถือ**ว่าเป็นตัวตนของตน,** เป็นตัวเราหรือเป็นของ
 ของเรา. **นั่นแหละจึงจะคงเป็นธรรมะต่อไป** คือเป็น

ธรรมะที่จะดับทุกข์ได้ ; เพราะเหตุที่ไม่ถูกยึดถือด้วย
อุปาทาน ว่าเป็นตัวตน หรือเป็นของของตน ดังนี้.

เมื่อเรามีจิตใจ ชนิดที่มีความสว่างไสว ในเรื่อง
ของธรรมะอย่างนี้แล้ว ย่อมเป็นการง่ายที่สุด ที่จะมีธรรมะ
๗ ๘ ๙ ๑๐ เป็นที่พึ่งหรือเป็นสรณะ, หรือที่จะมีตัวเองเป็นที่พึ่ง หรือ
เป็นสรณะ. ถ้าเราไม่รู้จักรัทธิธรรม ก็คือไม่รู้จักตัวเอง ;
แล้วจะใช้ธรรมะหรือตัวเอง เป็นสรณะเป็นที่พึ่งให้แก่
ตัวเองได้อย่างไร. เราก็คงจะต้องลงไปเอาสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง
: แขนงตะกรุด แขนงผ้ายันต์ เพื่อเป็นที่พึ่ง, จะนั่งอ้อนวอน
งอนง้อ ภูตผีปิศาจ เทวดา ศาสตราพระภูมิ เป็นต้น ให้เป็น
ที่พึ่ง, จะต้องไปขอให้เขาช่วยรดน้ำ เอาสวดดรงค์ไปให้เขา
ให้เขาช่วยรดน้ำมนต์ให้, หรือทำอย่างอื่นให้ อยุ่เข้าไป
เหมือนกับที่กระทำกันอยู่ทุก ๆ วัน.

นี่คือผูกมัดสิ่งอื่นเป็นสรณะ มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง
เพราะไม่สามารถที่จะถือเอาธรรมะเป็นสรณะหรือเป็นที่พึ่ง ;
เป็นที่น่าอับอายขายหน้า ; เพราะไม่มีความเป็นพุทธ-
บริษัทเหลืออยู่เลย, เป็นพุทธบริษัทปลอม ปิดฉลาดกว่า

เป็นพุทธบริษัท บิดาย่ำว่าเป็นพุทธบริษัท; แต่หาความเป็นพุทธบริษัทไม่ได้.

เพราะความไม่เข้าใจธรรมะ ทั้งที่ธรรมะมีอะไรให้
 ทุกๆ อย่าง. ทั้งที่ธรรมะเป็นอะไรให้ได้ทุกๆ อย่าง จน
 เหลือที่จะนำมากล่าวได้แล้ว. แล้วจะไปโทษใคร? ก็คง
 ต้องโทษความโง่ ความเขลา ความหลงของตัวเอง. ไม่ใช่
 เอาประโยชน์จากธรรมะ ทั้งที่มีอยู่ในที่ทั่วไป, ทั้งที่มีอยู่
 อย่างมากมาย เหมือนกับสวนดอกไม้ ที่จะให้เลือกเก็บเอา
 ได้อย่างไร ก็ยังไม่รู้จักเก็บเอา.

วัน^{๕๗}นี้เป็นวันอาสาฬหบูชา เป็นวันของธรรมะ
 เป็นวันของพระธรรม. เราพูดกันถึงธรรมะอย่างละเอียด
 ลออพอสมควรแล้ว. เราจะต้องเข้าใจธรรมะ ในวัน
 อาสาฬหบูชา^{๕๘}นี้ ให้พิเศษไปกว่าวันธรรมดา และให้มาก
 ยิ่งๆ ขึ้นไปทุกปี. เพราะฉะนั้นการที่พูดอะไรในวัน^{๕๙}
 แปลกออกไปบ้าง ก็เพราะด้วยความหวังว่า ท่านทั้งหลาย
 จะมีความก้าวหน้า ในความเข้าใจ เกี่ยวกับธรรมะมากยิ่งขึ้น
 ขึ้นไป. อย่าให้เสียที ที่มาทำอาสาฬหบูชา^{๖๐}กันทุกๆ ปีเลย.

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้.

รายชื่อหนังสือ

ชุดลอยปทุม

อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่
๑	คู่มือมนุษย์	๖
๒	ศิลป์แห่งการดูด้วยญาณุตสัมปัปญญา	๑
๓	ศิลป์แห่งการมีพระพุทธรูปอยู่กับเนื้อกับตัว	๑
๔	ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด	๑
๕	ธรรม ๒๔ เหลี่ยม	๒
๖	พูดกับเงร	๑
๗	ศีลธรรมกลับมา เล่ม ๑	๑
๘	เห็นธรรมชาติคือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง	๑
๙	ธรรมโอสถสำหรับโลก	๑
๑๐	ความมีสุขภาพอนามัยทางจิต	๑
๑๑	ปรมัตตธรรมคำกลอน	๑

ชาวบ้าน - ชาววัด

อันชาวบ้าน ทำงาห์ เพื่อคุมเกียรติ
ลือเกิดความ ตึงเครียด คนสั้นเสีย
ส่วนชาววัด มั่งขจัด ไม่ทำเสีย :
มีให้เกียรติ เกียรติคุม มั่งงามธรรม;
ลือเกิดมี เดรั้งวัด วัดชาวบ้าน
ด้วย "เงิน" "งาห์" "อ้ออาก" หรือ "อัมมณี" ?
ส่วนเดรั้งวัด ชาววัด, วัดนิคม
ท่าเขานี้ ไร่ว่างได้ แห่งไรแล ;

ถ้าชาววัด ฮืดฮืด มั่งคุมเกียรติ
มีนทร์เกสรัด แลนกล คนขอแผล
แต่ชาวบ้าน เกียรติจ้าน งาห์เขื่อนแซ
ก็มีแต่ ทกจกาน หมั่น หมองไป ;
ลือขอได้ ชาวบ้าน เม้นชาวบ้าน
ผสม ผสาน เกียรติคุม ตมวาลัย
ไร่ชาววัด เป็นชาววัด ขจัดไกล
เพื่อมัน ภัย เกียรติ-คุม งาห์กโศย ๙

พ. ธรรมะ